

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

TÝDENÍK TVORBA 1946 – 1948

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Rauchová, PhD.

Autor práce: Aneta Krejčířová

Studijní obor: Historie

Ročník: 5.

2014

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.
Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitelů a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 8. května 2014

.....

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych velmi ráda poděkovala PhDr. Jitce Rauchové, Ph.D., za odborné připomínky a cenné rady a především pak za velmi trpělivý přístup. Dále děkuji své rodině a všem přátelům za podporu, v tomto ohledu patří můj velký dík především dobrému příteli Janovi.

ANOTACE

Aneta KREJČÍŘOVÁ, *Týdeník Tvorba 1946 – 1948*, bakalářská práce, Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity, České Budějovice 2014, 65 stran, 6 stran příloh (neustránkováno).

Bakalářská práce se zabývá rozbořem komunistického týdeníku *Tvorba* od roku 1946 až do únorových událostí roku 1948. Provedená analýza se zaměřuje na články s kulturně-politickou tematikou, jejichž prostřednictvím se toto periodikum, vydávané Ústředním výborem Komunistické strany Československa, snažilo diskreditovat své politické protivníky. V kulturně-politické oblasti se jednalo především o tiskové kampaně proti ministrovi školství a osvěty, národnímu socialistovi, Jaroslavu Stránskému a proti nekomunistickému tisku. Pozornost byla věnována i článkům, které určitým způsobem vyjadřují postoje KSČ k vybraným kulturním a politickým událostem v sledovaném období. V krátkosti je v práci nastíněn i vývoj periodického tisku od první do třetí republiky, v jehož rámci je stručně popsána i historie *Tvorby*.

ABSTRACT

Aneta KREJČÍŘOVÁ, *Týdeník Tvorba 1946-1948*, bachelor thesis, The History Department, Philosophical Faculty of the University of South Bohemia, České Budějovice 2014, 65 pages of text, 6 pages of supplements (nonpaged).

This bachelor thesis analyses a weekly communist magazine *Tvorba* from the year 1946 to the 1948 Czechoslovak coup d'état. Performed analysis is concentrated on the cultural-political articles through which the magazine that was published by the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia aimed to discredit its political rivals. In the cultural-political sphere, there were mainly the press campaigns that have been conducted against the Minister of Education and Enlightenment, Jaroslav Stránský, and against the non-communist press. The work is also focused on the articles that in a way express an attitude of the Communist Party of Czechoslovakia to the selected cultural and political events in the particular years. Moreover, there is briefly described the development of the periodical press from the First to the Third Republic with the inclusion of the history of the magazine *Tvorba*.

OBSAH

ÚVOD	7
1 TISK V OBDOBÍ PRVNÍ REPUBLIKY (1918-1938)	13
1 Tiskové instituce v Československu	13
2 Legislativní rámec tištěných periodik.....	13
3 Cenzura	14
4 Stranický a nezávislý tisk první republiky.....	15
5 Meziválečná Tvorba	16
2 TISK V OBDOBÍ DRUHÉ REPUBLIKY (1938-1939) A PROTEKTORÁTU (1939-1945)	18
1 Omezení vydavatelské činnosti a cenzura za druhé republiky	18
2 Tisk v období protektorátu.....	18
3 Domácí oficiální a ilegální tisk, exilový tisk v době protektorátu.....	19
3 TISK V OBDOBÍ TŘETÍ REPUBLIKY (1945-1948)	20
1 Poválečné změny v tisku.....	20
2 Poválečná Tvorba	21
4 POLITICKÉ A KULTURNÍ SOUVISLOSTI	22
1 Politika před koncem války	22
2 Kulturní politika.....	25
5 TVORBA 1946	26
1 Politika	277
5.1.1 Politická funkce umělců.....	27
5.1.2 Rétorika VIII. sjezdu KSČ.....	29
5.1.3 Parlamentní volby 1946	31
2 Kultura	36
2.1 Otázka kulturního směřování	36
2.2 Zvězda, Leningrad a Praha	38
2.3 Kulturní obec	40
2.4 Divadelní revoluce	42
2.5 Nový ministr školství a osvěty.....	47
2.6 Nový repertoár pro nového diváka	51
6 TVORBA 1947	52
1 Novoroční projev ministra informací Václava Kopeckého	53
2 Vyostřování ideové polemiky	54
2.1 Bareš versus Peroutka	54
2.2 Divadelní problematika 1947.....	56
7 TVORBA 1948	59
1 Přijetí divadelního zákona	59
ZÁVĚR	61
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	63
SEZNAM PŘÍLOH	65

Úvod

Hlavním tématem této bakalářské práce je rozbor článků v komunistickém týdeníku Tvorba od roku 1946 do únorových událostí roku 1948. Za tímto účelem byly vybrány články s kulturní a politickou tematikou, které se týkaly zásadních událostí v těchto oblastech.

Práce si klade za cíl analyzovat, jakým způsobem komunističtí redaktoři popisovali či komentovali dané události, jaké byly jejich nejčastější argumenty, co vytýkali svým politickým oponentům a která témata se v Tvorbě pravidelně objevovala. Vybrány byly články, které popisovaly nejdůležitější kulturně-politické události. Některé z nich vyjadřovaly pouze pohled autora na danou problematiku,¹ velké množství článků ale také reagovalo na vyjádření v nekomunistickém tisku či na konkrétní kroky politických oponentů. Nejčastěji se jednalo o polemiky se Svobodnými novinami, Svobodným slovem, Dneškem či Kritickým měsíčníkem.

Po formální stránce je práce rozdělena na sedm kapitol. První kapitola pojednává o tištěných médiích v období první republiky. Tato část je popsána obsáhleji, než období druhé republiky a protektorátu, neboť v poválečné Tvorbě redaktoři často v negativních konotacích odkazovali k tiskové situaci i na konkrétní periodika. Do této kapitoly je zahrnuta i historie prvorepublikové Tvorby.

Druhá kapitola ve stručnosti popisuje druhorepublikové a protektorátní tiskové poměry.

Ve třetí kapitole je pak popsána poválečná situace a její dopad na možnosti vydávání tisku. V rámci této kapitoly je nastíněna i historie Tvorby od třetí republiky do konce jejího vydávání.

Čtvrtá kapitola shrnuje politická jednání ke konci války a slouží tak k pochopení následujícího politického vývoje. Zmíněn je v ní i *Košický vládní program*, k jehož ustanovením komunisté neustále odkazovali a z jehož neplnění obviňovali své politické protivníky. V této části práce je zahrnut i výklad kulturní politiky a jmenování významní umělci, kteří působili na některém z postů na Ministerstvu informací.

Následující kapitola se již věnuje přímo rozboru Tvorby. Patnáctý ročník (1946) byl rozebrán ze všech ročníků nejpodrobněji, neboť právě v tomto roce se stabilizovala

---

¹ Jako příklad lze uvést stať Jana Mukařovského o kulturním směřování. Jan MUKAŘOVSKÝ, *K otázce tak zvané orientace*, Tvorba 10, 1946, s. 148-149.

situace nastolená po válce a zároveň vyvstávaly nové problémy, které souvisely s novým uspořádáním. Rozbor tohoto ročníku byl rozdělen na dvě základní části – politickou a kulturní. V první části je pozornost věnována politické angažovanosti kulturních pracovníků a dále čistě politickým událostem – osmému sjezdu KSČ a parlamentním volbám a jejich odrazu v člancích Tvorby. V části zaměřené na kulturu byla věnována pozornost obsáhlé diskuzi o kulturním směřování, která se stala jedním z velkých témat druhého poválečného roku, na stránkách Tvorby se na toto téma v několika člancích názorově střetli Gustav Bareš a Václav Černý. Spory se však nevedly jen o teoretických otázkách. Umělci a přední osobnosti československé kultury rozvířili debatu o organizaci kulturního života založením dvou kulturních organizací, nakonec se však situace poměrně rychle uklidnila, když se obě tyto skupiny spojily. Větší pochybnosti však vzbudil srpnový zákaz sovětských časopisů *Zvezda* a *Leninrad*. Pro mnohé se stal prvním větším otřesem v pohledu na neomylnost Sovětského svazu a jeho kulturní politiku. V Tvorbě její redaktoři, na rozdíl od většiny ostatních novinářů a osobností napříč československými kulturními kruhy, zastávali oficiální stanoviska ÚV VKS(b) a zákaz obhajovali.

Problematikou, která se prolíná celou touto prací, je boj o schválení divadelního zákona. Na nový zákon čekali divadelníci už od první republiky. Po druhé světové válce se však jeho možná podoba stala předmětem dohadů mezi různými organizacemi, které si tak chtěly zajistit vlivnou pozici v divadelním odvětví. Hledal se správný repertoár pro nového „lidového“ diváka, stále probíhaly soudy i veřejné očerňování některých prvorepublikových hereckých hvězd. Po nástupu nového ministra školství a osvěty Jaroslava Stránského se však veškerá problematika obrátila v nezastíraný boj mezi ministerstvem a zájmovými skupinami podpořenými KSČ. Naplno se začala projevovat nepromyšlenost při zakládání rozsáhlé sítě nových divadel, která se dostala do finanční tísně. Spolu se stále nejasnou podobou zákona tak byly veškeré tyto problémy připisovány novému ministrovi bez ohledu na to, že jejich kořeny sahaly již do roku 1945, kdy bylo toto ministerstvo vedeno komunistou Zdeňkem Nejedlým.

Kapitola o obsahu Tvorby z roku 1947 se zaměřila na dvě témata. Prvním z nich je obsáhlá polemika Ferdinanda Peroutky s Gustavem Barešem. Ta se stala zcela ukázkovým příkladem nárůstu otevřených výpadů komunistických redaktorů vůči největším politickým oponentům. V tomto případě Bareš otevřeně útočí nejen na Ferdinanda Peroutku, ale i ministra Stránského. Ten byl po celý rok 1947 vystaven

kritice zejména kvůli osnově divadelního zákona, na jejímž definitivním znění se nebyly schopny parlamentní strany shodnout, takže prošla několikerými úpravami a její schválení se přesunulo až na začátek roku 1948.

Právě tomuto tématu se věnuje poslední kapitola. Během prvních tří měsíců roku 1948 totiž znovu probíhalo parlamentní jednání o podobu divadelního zákona. Opět docházelo k neshodám ohledně znění zákona, do všeho však zasáhly únorové události. Poté byl již novou vládou 20. března zákon jednomyslně přijat v původním znění obsahujícím požadavky komunistů.

Všechny tři zpracovávané ročníky Tvorby byly dostupné v Jihočeské vědecké knihovně v Českých Budějovicích. Každý ročník byl svázan do jednoho svazku, který byl opatřen obsahem všech čísel, děleným podle témat článků do několika kategorií. Každé jednotlivé číslo Tvorby mělo svoji titulní stranu. Ta se skládala ze záhlaví s názvem, podtitulem, číslem ročníku a číslem označujícím pořadí v rámci ročníku. Na titulní straně byly také uvedeny názvy článků uvnitř čísla s odlišnou sazbou písma dle důležitosti článku. Nechyběl obrázek či kresba, které se tematicky vázaly k některému z článků. Na konci čísla byl pak stručný přehled nově vyšlé literatury, filmových a divadelních novinek a jejich recenze. Redakce v rubrice „*Na pomoc čtenáři*“ uveřejňovala i jazykový sloupek. Prostor poslední strany byl vyhrazen také reklamě, kam umísťovala svoje inzeráty především nakladatelství a knihkupectví, často také Národní podnik Baťa či Ústřední rada odborů, která zde vyvěšovala pozvánky na různě zaměřené kurzy, jež pořádala. Na zadní straně byl také umístěn kontakt na redakci.

Každé číslo mělo také svoji úvodní stranu s článkem, který měl určitou důležitost, a proto byl umístěn na začátek čísla jako úvodník. Mohlo se jednat o komentář k nadcházející nebo právě ukončené události, například k sjezdu strany. Často se na tomto místě objevovaly i přetištěné proslovy komunistických politiků. Další články byly již řazeny za sebou či vedle sebe, dle délky.

Uvnitř čísla nebyly články řazeny dle určitých kategorií, takže za článkem s kulturní tematikou následoval například článek o hospodářství či mezinárodní politice. K výběru vhodných článků tak bylo nutné projít vždy všechna čísla daného ročníku.

Pravopis citovaných částí Tvorby byl ponechán v původní podobě, jedinou výjimkou bylo psaní předložky „z“, která se ve starším pravopisu příliš neužívala,

namísto ní užívali redaktoři obvykle předložky „s“. V citovaných částech bylo tedy užito předložky „z“ dle nynějšího pravopisu.

Kulturní politika se stala předmětem výzkumu již v polovině sedmdesátých let 20. století. Alexej Kusák se ve své obsáhlé práci *Kultura a politika v Československu 1945-1956*² velmi detailně zabývá právě vlivem politiky na kulturu. Nepohybuje se však pouze ve vymezeném časovém rozsahu, nýbrž zachází až do doby národního obrození, kde vidí počátek sepletí kultury a politiky. Kusáková práce přináší za použití široké pramenné základny velmi podrobný rozbor nejdůležitějších kulturních mezníků, a to nejen v rovině faktografické, ale i ideové. V této práci byly také poprvé rozsáhle zpracovány články z týdeníku *Tvorba*, které autor rozebral v kontextu kulturně-politického dění v Československu.

Dalšího většího badatelského zájmu se kulturní politika dočkala až v novém tisíciletí. Práce Jiřího Knapíka,³ v kterých taktéž využil některých článků z *Tvorby*, se zabývají především předními osobnostmi poúnorové kulturní politiky a jsou prozatím jedním z mála příspěvků k této nepříliš probádané oblasti. Knapík se ve svých pracích zaměřuje především na období únorového převratu a následujících dvou let, která byla důležitá pro upevnění nového režimu. Ve svém výzkumu se věnuje spíše stránce faktografické, se zaměřením na personální vztahy v politice a kultuře. Díky této své podrobné znalosti hlavních aktérů kulturní politiky mohl sestavit i biografický slovník s jejich stručnými medailonky,⁴ který autorka ve své práci také využila.

Kulturní politice a časopisu *Tvorba* se nejnověji věnuje též čtyřdílný soubor *Dějiny literatury* sepsaných kolektivem autorů pod vedením literárního historika Pavla Janouška. Autorka pro svou práci využila první díl z této tetralogie, který se věnuje létům 1945-1948. Tato práce velmi podrobně a přehledně mapuje nejen literární dějiny, ale i ostatní odvětví kulturního života v Československu ve vymezeném časovém období.⁵

---

² Alexej KUSÁK, *Kultura a politika v Československu 1945-1956*, Praha 1998.

³ Jiří KNAPÍK, *Únor a kultura. Sovětizace české kultury 1948-1950*, Praha 2004. Od téhož autora lze zmínit i jeho další práce, které sice nebyly využity při tvorbě tohoto textu, ale ve svém oboru přináší osvětlení dosud málo probádané problematiky. TÝŽ, *V zajetí moci. Kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*, Praha 2006. TÝŽ, *Kdo spoutal naši kulturu. Portrét stalinisty Gustava Bareše*, Přerov 2000.

⁴ TÝŽ, *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948-1953*, Praha 2002.

⁵ Pavel JANOUŠEK a kol., *Dějiny české literatury 1945-1989 I.*, Praha 2007.

K dějinám divadelnictví, kterému je věnována velká část této práce, bylo během minulého desetiletí vydáno několik velmi přínosných titulů. Kniha Jindřicha Černého⁶ podává dějiny divadla v souvislostech československé i mezinárodní politiky. Chronologické členění přispívá k přehlednosti textu, který pojednává jednak o dění kolem divadelní politiky, jednak o dramaturgii největších a nejdůležitějších divadel v republice. Černý v tomto svém díle použil článků s divadelní tematikou z týdeníku Tvorba, které vhodně doplňují jeho výklad o vývoji divadla po druhé světové válce.

Kniha Jitky Rauchové⁷ využívá k zevrubnému popisu zákulisních politických sil v československém poválečném divadelnictví nejen článků několika kulturně politických periodik včetně Tvorby, ale i mnoha dalších pramenů. Zejména prameny z archivů ministerstev a sekretariátů podkrývají události divadelní scény v novém světle. Velmi podrobně jsou zde vylíčeny i tlaky nejrozličnějších organizací na činnost Ministerstva školství a osvěty. Do politických událostí divadelního života jsou tu zasazeny portréty tří významných divadelníků, Jindřicha Honzla, Jiřího Frejky a Emila Františka Buriana. Tímto spojením vzniká ucelený obraz fungování divadelní politiky v rovině personální i organizační.

Důležitou publikací, která zahrnuje dokumenty různé provenience od osnov divadelního zákona přes zápisy ze schůzí po významná prohlášení v tisku, je edice Karla Vondráška.⁸

Základní informace o vývoji divadla po druhé světové válce lze najít v knize Vladimíra Justa.⁹ Tato publikace poslouží k získání prvotního přehledu, ale nelze v ní najít podrobnější výklad o dění v tomto odvětví.

K získání základního přehledu o historii Komunistické strany Československa autorka použila knihu Jacquese Rupnika.¹⁰ Komunistickou stranou se dlouhodobě zabývá také Karel Kaplan. Jeho obsáhlá publikace o Národní frontě posloužila jako kvalitní zdroj informací o tomto sdružení politických stran a jeho významu při

---

⁶Jindřich ČERNÝ, *Osudy českého divadla po druhé světové válce. Divadlo a společnost 1945-1955*, Praha 2007.

⁷Jitka RAUCHOVÁ, *Spoutané divadlo. Jindřich Honzl, Jiří Frejka a Emil František Burian v systému kulturní politiky (1945-1959)*, České Budějovice 2011.

⁸Karel VONDRÁŠEK, *Sowjetisches Kulturmodell und das Tschechische Theater 1945-1968. Teil II*, Bochum 1999.

⁹Vladimír JUST, *Divadlo v totalitním systému. Příběh českého divadla (1945-1989) nejen v datech a souvislostech*, Praha 2010.

¹⁰Jacques RUPNIK, *Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci*, Praha 2002.

formování poválečné politiky.¹¹ Vývoj periodického tisku popisují dvě publikace českých žurnalistů. Tyto dva tituly uceleně představují historii tisku od konce Rakouska-Uherska až po nynější stav.¹²

Z výčtu literatury vyplývá, že se týdeník *Tvorba* v minulosti již několikrát stal předmětem zájmu badatelů v oblasti kulturní politiky, avšak každý badatel využil pouze články určitého okruhu zájmu. Stále však zůstává mnoho témat, kterými se tento týdeník zabýval, ale nebyla zpracována v kontextu dalších událostí. Jedná se především o oblast hospodářství a mezinárodní politiky.

---

¹¹ Karel KAPLAN, *Národní fronta 1948-1960*, Praha 2012.

¹² Petr BEDNAŘÍK – Jan JIRÁK – Barbara KÖPPLOVÁ, *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*, Praha 2011. Jakub KONČELÍK – Pavel VEČEŘA – Petr ORSÁG, *Dějiny českých médií 20. století*, Praha 2010.

1. Tisk v období první republiky (1918-1938)

1.1 Tiskové instituce v Československu

Tištěná média v Československu navázala na pevnou základnu z období Rakouska-Uherska a svoji pozici si udržela i po nástupu rozhlasového vysílání v roce 1923¹³ a s rozvojem filmového zpravodajství.¹⁴

Zprávy ze zahraničí shromažďovala *Československá tisková kancelář (ČTK)*, založená v den vzniku samostatného Československa, 28. října 1918.¹⁵ V nové republice bylo také navázáno na tradici spolkového života novinářů, roku 1919 se ustanovil *Syndikát československého denního tisku*, jenž se roku 1926 přejmenoval na *Syndikát československých novinářů*.¹⁶ Tato celorepublikově působící organizace mimo jiné sociálně zajišťovala své členy a jejich rodiny vyplácením různých dávek (např. sirotčího či vdovského důchodu), starala se ale také o erudici novinářské obce vydáváním odborných statí, například ve svém *Věstníku československých novinářů*.¹⁷

1.2 Legislativní rámec tištěných periodik

V nové republice byla v oblasti tisku převzata legislativa z Rakouska-Uherska. Jednalo se celkem o šestnáct právních předpisů, z nichž zásadní byl především *rakouský tiskový zákon*,¹⁸ *rakouský trestní řád pro řízení ve věcech tiskových* (obojí 1863)

---

¹³ Pravidelné rozhlasové vysílání pro veřejnost v Československé republice bylo zahájeno 18. května 1923. Dne 7. června pak vznikla společnost *Radiojournal, československé zpravodajství radiotelefonické*, která měla vysílání nadále na starost. Legislativně bylo radiové vysílání ukotveno zákonem č. 60/1923 Sb., o telegrafech, z 23. března 1923 a správně náleželo pod Ministerstvo pošt a telegrafů. J. KONČELÍK – P. VEČEŘA – P. ORSÁG, *Dějiny*, s. 56-64. Podrobněji také P. BEDNARÍK – J. JIRÁK – B. KÖPPOVÁ, *Dějiny*, s. 177-182.

¹⁴ V Československu přinášel filmové zpravodajství *Československý filmový týdeník*, na který v roce 1937 navázala *Aktualita*, kvalitativně srovnatelná se zahraničním zpravodajstvím tohoto typu, které se do Československa dostalo již ve 20. letech. J. KONČELÍK – P. VEČEŘA – P. ORSÁG, *Dějiny*, s. 64-65.

¹⁵ ČTK vznikla z rozhodnutí předsednictva *Národního výboru československého* a nejdříve byla jeho tiskovým odborem. Spadala plně pod vlastnictví státu. Tamtéž, s. 30-32. Fungování a struktura ČTK, stejně jako spolupráce se světovými tiskovými agenturami, popsány v P. BEDNARÍK – J. JIRÁK – B. KÖPPOVÁ, *Dějiny*, s. 175-176.

¹⁶ Do Syndikátu československých novinářů se včlenila také Jednota československých novinářů a Klub československých žurnalistů. Předsedou Syndikátu se stal redaktor Českého slova Jiří Pichl.

¹⁷ P. BEDNARÍK – J. JIRÁK – B. KÖPPOVÁ, *Dějiny*, s. 177. J. KONČELÍK – P. VEČEŘA – P. ORSÁG, *Dějiny*, s. 67-68.

¹⁸ Tento zákon nařizoval předkládání povinných výtisků odpovědným státním úřadům. Lhůta pro předložení byla nejdříve stanovena do doby nejpozději před začátkem rozšiřování dané tiskoviny, byla však stále prodlužována. Dále byl v tomto zákonu definován status odpovědného redaktora, nesoucího trestně právní zodpovědnost za obsah periodika. Zákon také ukládal, které informace mají být v tiráži. P. BEDNARÍK – J. JIRÁK – B. KÖPPOVÁ, *Dějiny*, s. 164.

a *uherský tiskový zákon* (1914).¹⁹ Za první republiky bylo přijato celkem třicet čtyři právních norem, které se určitým způsobem dotýkaly oblasti tisku, nový tiskový zákon však i přes naléhání novinářské obce nevznikl.

Oblasti tisku se týkala i některá ustanovení v nové *Ústavě* z roku 1920. Omezení tiskové svobody v případě ohrožení státu či dokonce války byla definována v *zákonu o mimořádných opatřeních č. 300/1920 Sb.* Konfiskace, které mohly vést až k dočasnému pozastavení vydávání periodika z důvodu zločinu zrady státního tajemství či přečinu nedovoleného zpravodajství,²⁰ stanovoval *Zákon na ochranu republiky č. 50/1923 Sb.* Zpřísnění dohledu nad obsahem periodika a také zpřísnění trestu pro odpovědné redaktory²¹ přinesl *Zákon o změně příslušnosti trestních soudů a odpovědnosti za obsah tiskopisu ve věcech křivého obvinění, utržení a urážek na cti č. 124/1924 Sb.* Kvůli rostoucím obavám z vývoje v Německu ve 30. letech, byly přijaty takzvané „malé tiskové zákony“ (zákon č. 126/1933 Sb. a 140/1934 Sb.), které upravovaly podmínky prodeje tiskovin na ulici (tzv. kolportáž) a dovoz zahraničních periodik, a také umožňovaly zakázat prodej tisku bez soudního jednání. Zavedení předběžné cenzury či úplný zákaz vydávání a šíření tisku v případě nařízení branné povinnosti bylo ustanoveno v *Zákoně o mimořádných opatřeních č. 131/1936 Sb.*²²

1.3 Cenzura

I přes svobodu projevu, kterou zaručovala Ústava, se prováděla kontrola tisku a pokud byl shledán přestupek proti některým z výše uvedených právních předpisů, přistoupilo státní zastupitelství společně s místními úřady²³ k takzvané konfiskaci. Ta měla podobu cenzurních proluk v místě závadného textu. Nejčastěji docházelo ke konfiskacím z důvodu mediálního útoku na povahu státního zřízení, proto cenzura v největší míře postihovala média německých nacionalistů a organizací, které šířily

---

¹⁹ Tiskové zákony byly dvojí, neboť v Rakousku-Uhersku existovaly dva právní systémy – předlitavský (rakouský) a zalitavský (uherský). Zatímco pro české země platilo právo rakouské, na Slovensku se řídili právem uherským. J. KONČELÍK – P. VEČEŘA – P. ORSÁG, *Dějiny*, s. 32-33.

²⁰ Nedovoleným zpravodajstvím se rozuměl obsah periodika, který schvaloval trestné činy či jiným způsobem nabádal k nedodržení zákonných povinností.

²¹ Odpovědný redaktor mohl být za protiprávní obsah podle tohoto zákona odsouzen až na půl roku nebo mu mohl být zakázán výkon činnosti až na dva roky. J. KONČELÍK – P. VEČEŘA – P. ORSÁG, *Dějiny*, s. 33.

²² J. KONČELÍK – P. VEČEŘA – P. ORSÁG, *Dějiny*, s. 33-34.

²³ Jednalo se buď o úřady bezpečnosti, nebo o úřady okresní.

extremistické myšlenky fašismu či komunismu.²⁴ K zesílení cenzurního dohledu došlo po atentátu na tehdejšího ministra financí Aloise Rašína,²⁵ po kterém byl vydán výše jmenovaný *Zákon na ochranu republiky č. 50/1923*.

1.4 Stranický a nezávislý tisk první republiky

Tisk, který nebyl oficiálně vydávaný některou z politických stran, sice nezahrnoval tak velké množství titulů jako v případě tisku stranického, ale rozhodně neměl nezanedbatelný vliv. Je nutno říci, že ač se jednalo o tisk, který oficiálně nespadal pod určitou politickou stranu, neznamenal to, že se nebude klonit k některému z politických proudů. Nejrozšířenějšími tituly v této oblasti byla *Národní politika* (založena roku 1883), názorově blízká národní demokracii, *Lidové noviny* (založeny roku 1893), *Tribuna* (založena roku 1919), které obojí zastávaly stanoviska Hradu, a *Národní osvobození* (založeno roku 1924) tlumočící převážně postoje legionářské obce a státních zaměstnanců.²⁶

Mezi významný stranický tisk patřil například agrárnícký *Venkov*, *Lidové listy* Československé strany lidové, *České slovo* vycházející jako ústřední deník Československé strany národně socialistické či sociálně-demokratické *Právo lidu*. Všechna jmenovaná periodika byla takzvanými „raníky“, tedy vycházela ráno a přinášela především politické a hospodářské zpravodajství. Mnohá vydavatelství však poskytovala svým čtenářům i odpolední zpravodajství, neboť byly vydávány takzvané „večerníky“, jejichž obsah byl oproti „raníkům“ různorodější, u některých titulů i částečně bulvární. Široké oblibě se těšily i časopisy nejrůznějšího zaměření.²⁷

Jedním z nich byla i *Přítomnost*, vedená Ferdinandem Peroutkou. Ta spolu s *Lidovými novinami* patřila mezi nestranický, ale hradní politice nakloněný tisk.

Mezi významné stranické časopisy patřila agrárnícká *Brázda*. Katolicky orientovaní publicisté a literáti přispívali do *Rozmachu*, *Akordu* či *Řádu*. Literární kritice se věnoval *Šaldův zápisník*. V období první republiky se začal rozvíjet také specifický druh tisku, bulvár. Ten byl neoddelitelně spjat s postavou Jiřího Stříbrného, který se svým bratrem Františkem založil tiskový podnik *Tempo*. Nejbulvárnější z plátků, vydávaných v této

²⁴ J. KONČELÍK – P. VEČEŘA – P. ORSÁG, *Dějiny*, s. 34-35.

²⁵ Atentát byl spáchán 5. ledna 1923, ministr Rašín zemřel na následky útoku 18. února téhož roku.

²⁶ Srov. viz J. KONČELÍK – P. VEČEŘA – P. ORSÁG, *Dějiny*, s. 41-42; P. BEDNAŘÍK – J. JIRÁK – B. KÖPPOVÁ, *Dějiny*, s. 161.

²⁷ J. KONČELÍK – P. VEČEŘA – P. ORSÁG, *Dějiny*, s. 41-50.

tiskárně, byly *Expres* a *Šejdrem*. Objevovaly se v nich informace o brutálních vraždách, skandálech veřejně známých lidí, osobních a milostných tragédiích a podobně. Kvůli svému obsahu tak byly tyto listy často a hojně cenzurovány.²⁸

Hlavním tiskovým orgánem nově utvořené Komunistické strany Československa se stalo *Rudé právo*, k němuž vycházela i jeho odpolední mutace *Večerník Rudého práva*, od roku 1928 zvaný *Rudý večerník*. Na čas se komunistům podařilo ovládnout i některé listy sociální demokracie, například brněnskou *Rovnost*, ta se však vrátila zpět do rukou sociálních demokratů v roce 1929. Mezi komunistické časopisy patřila kromě *Kmenu* či *Proletkultu* také *Tvorba*.²⁹

1.5 Meziválečná Tvorba

Tvorbu založil František Xaver Šalda společně s Otokarem Fischerem v roce 1925 jako kulturně orientované periodikum. První ročník (1925-1926), vycházející ve vydavatelství Symposion, měl v podtitulu „*Čtrnáctideník pro kritiku a umění*“. Kromě F. X. Šaldy a Otokara Fischera v redakci působili František Götz a Karel Teige, status odpovědného redaktora měl Rudolf Škeřík.

Druhý ročník (1927-1928) vydávaný Rudolfem Rejmanem, změnil podtitul na „*List pro literární, politickou a uměleckou kritiku*“. Odpovědným redaktorem se stal Bohumil Mathesius, v redakci začal působit i Julius Fučík. V prvních dvou ročnících se striktně nedodržovala čtrnáctidenní vydávací lhůta ani obsahová struktura.³⁰

S novým ročníkem v říjnu 1928 se Šalda sám stává vydavatelem Tvorby, ovšem svoji publikační činnost věnuje nadále především *Zápisníku*, vzniklému v září téhož roku. V Tvorbě se vzdává redakčního postu a vedení listu přenechává levicovým žurnalistům v čele s odpovědným redaktorem Juliem Fučíkem, který v této funkci setrvává až do roku 1931. Vzhledem k pozastavení vydávání komunistického tisku před obecními volbami na konci roku 1928 je tak Tvorba místem pro publikaci stanovisek komunistů a jejich příznivců. Zvyšuje se také periodicita vydávání, od třetího ročníku je Tvorba týdeníkem (s podtitulem „*Týdeník pro literaturu, politiku a umění*“).

---

²⁸ Tamtéž, s. 52-54.

²⁹ Tamtéž, s. 50-52; 54.

³⁰ Eva TAXOVÁ – Michael ŠPIRIT, *heslo Tvorba*, in: Luboš Merhaut a kol., *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce 4, svazek 1*, Praha 2008, s. 1058.

Čtvrtý ročník ještě krátce vydavatelsky zaštiťuje F. X. Šalda, ale od třetího čísla se vydavatelem a majitelem současně stává Josef Hora. Jeho místo majitele ovšem, vzhledem k vývoji po V. sjezdu KSČ,³¹ od dvanáctého čísla obsazuje Julius Fučík (je tak zároveň odpovědným redaktorem i majitelem Tvorby), až do roku 1932 její vydávání zajišťuje nakladatelství Karla Boreckého. Tvorba se tak stává oficiálně periodikem komunistickým,³² a to jak po stránce obsahové,³³ tak po stránce personální. Členové redakce museli být schváleni Ústředním výborem KSČ, do Tvorby tak přispívali stoupenci jejího nového vedení.

V šestém ročníku Tvorby (1931) na místo odpovědného redaktora nastupuje Vlastimil Borek. V dalším roce tento post obsazuje Jiří Weil, který se zároveň stal i vydavatelem. Toho od osmého ročníku (1933) střídá v obou funkcích Ladislav Štoll. Osmý ročník postihlo po vydání 45 čísel půlroční soudní pozastavení. První číslo nového ročníku tak bylo vydáno až 17. května 1934, dohromady jich v tomto roce vyšlo třicet tři. Desátý ročník jako odpovědný redaktor i vydavatel řídil Kurt Konrad (vlastním jménem Kurt Beer), v dalším roce nahrazený Bohuslavem Laštovičkou. Posledním odpovědným redaktorem a vydavatelem v jedné osobě se stal na přelomu let 1937-1938 opět Ladislav Štoll. Oficiálním majitelem a pomyslnou „tvář“ listu však byl po celou dobu od roku 1929 Julius Fučík.³⁴

Poslední předválečný třináctý ročník, jehož první číslo vyšlo 7. ledna 1938, měl pouze 41 čísel. Rozhodnutím takzvané „první vlády Jana Syrového“ z 20. října 1938 byla zastavena činnost KSČ a to včetně aktivit s ní spojených, tedy i s vydáváním

---

³¹ Sjezd se konal ve dnech 18. - 23. února 1929 a do čela KSČ se na něm, po roční stranické krizi, definitivně dostalo radikální křídlo v čele s Klementem Gottwaldem. Ze strany poté vystoupili mnozí členové, kteří s novým směřováním nesouhlasili, mezi nimi i významní levicoví umělci. Sedm spisovatelů (Jaroslav Seifert, Vladislav Vančura, Ivan Olbracht, S. K. Neumann, Marie Majerová, Helena Malířová a právě Josef Hora) pak vydalo prohlášení, v kterém vysvětlují svoje důvody k odchodu ze strany. Více viz J. RUPNIK, *Dějiny*, s. 77 an.

³² Tvorba tak byla od roku 1929 jako komunistické periodikum postihována takzvanými konfiskacemi, tedy cenzurními zásahy, které se reálně projevovaly tak, že text cenzurou označený jako nevhodný, nemohl být plnohodnotně vytištěn. Mohl však být nahrazen nějakým jiným textem, pokud redakce stačila nový text předat k cenzurnímu schválení.

³³ Tvorba byla již od začátku levicověji zaměřeným periodikem, což dokládá i složení redakce. Poté, co v roce 1928 Šalda předal titul komunistickým novinářům, se radikalizovala, a zastávala stanoviska československých komunistů a Komunistické internacionály. Tvorba například otiskla vyjádření jedenácti spisovatelů, kteří kritizovali svých sedm kolegů (jmenování výše v poznámce) za vystoupení ze strany po V. sjezdu KSČ. V politicko-hospodářských tématech se redaktoři zaměřovali například na dělnické stávky v Československu. Diskutovány byly i tzv. moskevské procesy, které byly ze strany redaktorů obhajovány. Velkým tématem se samozřejmě stal postupný vzestup fašismu v Evropě. Více viz E. TAXOVÁ – M. ŠPIRIT, *heslo Tvorba*, s. 1059-1061.

³⁴ Tamtéž, s. 1058.

tiskovin. Julius Fučík se pak pokusil vydávání ilegálně obnovit v roce 1941, což se nakonec nezdařilo.³⁵

2 Tisk v období druhé republiky (1938-1939) a protektorátu (1939-1945)

2.1 Omezení vydavatelské činnosti a cenzura za druhé republiky

Od prvního října roku 1938, kdy byla vyhlášena Česko-Slovenská republika, se začaly měnit i politické poměry v republice. S nástupem vlády takzvané druhé vlády Jana Syrového³⁶ a poté takzvané Beranovy vlády,³⁷ vstoupilo v platnost několik dalších legislativních opatření, která omezovala svobodu tisku.

Pozastavením činnosti KSČ dne 20. října došlo i oficiálnímu zastavení vydávání komunistického tisku. Již s vyhlášením mobilizace k 23. září 1938 vstoupil v platnost *zákon č. 300/1920 o mimořádných opatřeních*.

26. září 1938 došlo ke zřízení Ústřední cenzurní komise při Ministerstvu vnitra, která měla působnost nejen v oblasti tiskové, ale také v oblasti filmu, divadla či provozu radiotelegrafických zařízení.³⁸

Ke zvýšenému cenzurnímu dozoru došlo na příkaz nacistického Německa po 21. lednu 1939. Bylo tak již možné okamžitě zastavit či zakázat vydání jakékoliv tiskoviny. Vzhledem k obsazení pohraničí zaniklo mnoho titulů periodické tisku, do rukou nacistického Německa se dostaly také pohraniční papírny. Nejčtenější tituly však v období druhé republiky přes všechna omezení vycházely. Určitou formu nezávislosti a nadstranickosti si zachovaly *Lidové Noviny* a *Národní politika*. Hlavním listem nového režimu se stal *Venkov* v čele s redaktorem Rudolfem Halíkem.³⁹

2.2 Tisk v období protektorátu

Hned druhý den po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava bylo vydáno nařízení, které upravovalo status *Ústředí tiskové dozorcí služby* při tiskovém odboru

---

³⁵ Podrobně tamtéž, s. 1057-1061.

³⁶ Druhá vláda Jana Syrového oficiálně začala úřadovat 4. října 1938.

³⁷ Vláda v čele s Rudolfem Beranem nastoupila k moci 1. prosince 1938.

³⁸ J. KONČELÍK – P. VEČEŘA – P. ORSÁG, *Dějiny*, s. 77.

³⁹ Tamtéž, s. 79-80.

předsednictva ministerské rady, které skrze své úředníky kontrolovalo obsah listů. Vznikl také tiskový odbor politického oddělení Úřadu říšského protektora. Byla vydávána celá řada nařízení. Například *Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku*, podle kterého měli šéfredaktoři řídit redakce. Cenzura byla jak předběžná, tak průběžná i následná.⁴⁰ Novinový papír byl přidělován, a čím déle trvala válka, tím byly jeho zásoby menší. Na začátku roku 1945 tak vycházely noviny jen o jedné stránce.⁴¹

2.3 Domácí oficiální a ilegální tisk, exilový tisk v době protektorátu

I přes všechna opatření se dařilo přežívat většině periodik z období druhé republiky. Jejich vydávání skončilo až v květnu 1941, zastaveny byly například *Národní listy*, *Moravská orlice* či *Telegraf*.

Vzniklo naopak několik titulů podporujících fašistické hnutí, mezi nejznámější patřil například *Árijský boj*. Několik listů, které vycházely již za první republiky, se změnou šéfredaktora změnily i svoje ideová stanoviska. Jednalo se například o *Přítomnost*, kterou vedl Emanuel Vajtauer. K radikální fašizaci došlo v prvorepublikové *Vlajce*.⁴²

Ilegálně vycházelo v protektorátu na 140 titulů. K nejrozšířenějším tiskovinám patřili *Český kurýr* a *V boj*, komunisté vydávali *Rudé právo* a *Předvoj*.

V exilových centrech taktéž vycházelo několik novinových titulů. V Londýně to byl *Čechoslovák*, *Naše noviny* či *Mladé Československo*, od roku 1943 vycházející jako *Nové Československo*. V Moskvě vydávali českoslovenští komunisté *Československé listy*, českoslovenští vojáci v SSSR měli od roku 1942 svůj týdeník *Naše vojsko*.⁴³

---

⁴⁰ Tamtéž, s. 90-91.

⁴¹ Tamtéž, s. 97.

⁴² Tamtéž, s. 99.

⁴³ Tamtéž, s. 102-104.

3 Tisk v období třetí republiky (1945-1948)

3.1 *Poválečné změny v tisku*

Správa tisku byla po válce převedena do kompetence Ministerstva informací. Pod něj také spadala očistná komise, která měla posoudit možné prohřešky československých novinářů v době okupace.⁴⁴

Ministerstvo bylo také oprávněno vystavovat licence k vydávání tisku. Povolení vydávat tisk měly po válce pouze politické strany sdružené v Národní frontě. Mělo se tak zabránit šíření tisku s nevhodným obsahem, dosáhnout centralizace a kontroly nad vydávaným tiskem. Toto nařízení mělo také sloužit k potlačení vlivu jednotlivců, kteří by se chtěli nějakým způsobem skrze vydávání tisku pouze obohatit na úkor národních zájmů. Toto byla oficiální stanoviska ministerstva. Bylo však jisté, že toto opatření má sloužit k tomu, aby se dosáhlo co největší kontroly tisku a možné regulace názorů odlišných od oficiální názorové linie.

Až v květnu roku 1947 byl po dlouhých průtazích v parlamentu schválen zákon č. 101/47 Sb., který upravoval status novináře. Podle tohoto zákona měli novináři povinnost stát se členy novinářských svazů. Novinářům tedy bylo znemožněno působit samostatně, pokud by tak učinili, čekalo by je soudní disciplinární řízení.⁴⁵ Výjimky z tohoto zákona byly uděleny pouze významným novinářským osobnostem, například Václavu Černému, který pokračoval ve vydávání Kritického měsíčníku.⁴⁶ Ministerstvo regulovalo tiskový a knižní trh také přidělováním papíru jednotlivým vydavatelstvím.

Některé tituly po válce nebyly obnoveny, jiné musely svůj název změnit. Ústřední deník Československé strany národně socialistické *České slovo* se tak přejmenovalo na *Svobodné slovo*, jeho redakci vedl Ivan Herben. Tiskový orgán Československé strany lidové změnil svůj název z *Lidových listů* na *Lidovou demokracii*, pod tuto politickou stranu náležel také týdeník *Obzory*. Československá strana národně socialistická měla jako své ústřední periodikum *Svobodný zítřek*. Znovu začaly vycházet i noviny, které byly za okupace oficiálně zakázány. Mezi ně patřilo *Rudé právo*, *Národní osvobození* či *Práce lidu*.

---

⁴⁴ P. BEDNAŘÍK – J. JIRÁK – B. KÖPPLOVÁ, *Dějiny*, s. 225-226.

⁴⁵ Tamtéž, s. 228-229.

⁴⁶ Tamtéž, s. 230

Nově vznikly deník *Práce* či *Mladá fronta*. Namísto *Lidových novin* začaly pod *Sdružením kulturních organizací* vycházet *Svobodné noviny*, které nejdříve řídil Eduard Bass, od srpna 1945 pak Ferdinand Peroutka. Ferdinand Peroutka vedl pod hlavičkou *Sdružení kulturních organizací* také týdeník *Dnešek*, který nahradil prvorepublikovou *Přítomnost* zneužitou za okupace k propagování fašistických názorů. Katolicky orientovaní umělci začali znovu vydávat měsíčník *Akord*, v jehož čele stál Jan Zahradníček.⁴⁷

3.2 *Poválečná Tvorba*

Po válce obnovená Tvorba se přihlásila k odkazu Julia Fučíka navázáním číslování ročníků periodika. První číslo ročníku 14 vyšlo 26. července 1945 s podtitulem „*Týdeník pro kulturu a politiku*“. Do své smrti⁴⁸ byl hlavním redaktorem S. K. Neumann (jednalo se tedy o ročník 14, 15 a zhruba polovinu ročníku 16), poté se jím stal Gustav Bareš. Na pozici odpovědného redaktora působil nejdříve Zdeněk Novák (do čísla 3/1945), poté Ladislav Štoll a Jiří Taufer (od čísla 14/1945 byl na této pozici společně s L. Štollem). Stálý redakční kruh tvořili Gustav Bareš, Lumír Čivrný, Karel Konrád, Jiří Hájek, Zdeněk Novák, Marie Pujmanová, Josef Rybák, Ladislav Štoll a Jiří Pilař. V roce 1947 se k nim přidali ještě Karel A. Krejčí a Jan Štern.

Se stejným podtitulem vycházela Tvorba v nakladatelství Svoboda pod hlavičkou ÚV KSČ až do roku 1952. Mezi léty 1945 až 1948 pokračovala s podobným obsahem jako Tvorba předválečná. Přinášela tedy kulturně politické články, které obhajovaly kulturní politiku komunistické strany a brojily proti politickým krokům ostatních stran Národní fronty. Bylo v ní vedeno několik obsáhlých polemik s redaktory dalších významných poválečných periodik (Ferdinand Peroutka, Václav Černý). Ve zprávách o mezinárodním dění zastávala sovětská stanoviska, z domácího dění se, kromě kritiky nekomunistických stran, redaktoři zaměřovali na poválečné procesy s nacistickými vůdci, věnovali se hospodářsko-ekonomickým oblastem a plnění plánu „dvouletky“. Objevovaly se ukázky z překladů zahraničních, především ruských či levicově orientovaných spisovatelů, recenze kulturních událostí, divadelních představení, filmů a nových knih. Při významných výročích týkajících se umělců

---

⁴⁷ Tamtéž, s. 233-236.

⁴⁸ S. K. Neumann zemřel 28. 6. 1947.

či politiků jim bylo věnováno i několik stran, kde se zveřejňovala část jejich díla, komentáře dalších významných osobností k tématu a další. Do Tvorby se svými články občasné přispívali vědečtí pracovníci z různých vědních oblastí (například Arnošt Kolman či Julius Dolanský a další).

Po únoru 1948 se částečně obměnila redakce. Na místě odpovědného redaktora stanul Miroslav Galuška, obsah se ještě více zradikalizoval. V roce 1951 však politický sekretariát ÚV KSČ označil některé články za radikální a v rámci vnitrostranických čistek došlo v únoru 1952 k zastavení vydávání Tvorby.

K obnovení vydávání došlo až v roce 1957 a trvalo až do roku 1962, kdy bylo znovu zastaveno, stejně jako týdeník Ministerstva informací *Kultura*. Jejich místo zaplnila od roku 1963 *Kulturní tvorba*.

Tvorba ve svém původním názvu, avšak s podtitulem *Týdeník pro politiku, vědu a kulturu*, pak vycházela v jako normalizační periodikum mezi léty 1969-1987. V roce 1988 pak došlo k obměně podnázvu na *Týdeník pro literaturu, politiku, kulturu a umění*, od roku 1990 do roku 1991 vycházela Tvorba s podtitulem *Týdeník pro kulturu, umění, literaturu a politiku*. Její vydávání bylo poté zastaveno.⁴⁹

4 Politické a kulturní souvislosti

4.1 Politika před koncem války

Již v lednu roku 1945 začala mezi londýnským a moskevským exilem jednání o složení a funkci poválečné vlády. Čeští a slovenští komunisté v Moskvě se velmi aktivně zapojili do veškerých příprav, po dva měsíce probíhala mezi těmito dvěma exilovými centry korespondence, v níž padaly návrhy na počet ministerstev, jejich představitelé a další požadavky zejména z politické a vojenské oblasti.

V dopisech prezidenta Beneše z února 1945 jsou v předběžném návrhu zmiňováni ještě i „zemědělci“,⁵⁰ spolu s lidovci měli být zástupci „*takzvaného středu*

---

⁴⁹Podrobněji viz E. TAXOVÁ – M. ŠPIRIT, *heslo Tvorba*, s. 1061-1065.

⁵⁰Dopis prezidenta Beneše ze 14. února 1945. Karel KAPLAN, *První poválečná vláda (komentované dokumenty)*. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny ČSAV, svazek 5, Praha 1992, s. 72.

V tomto dopise se také můžeme setkat s Benešovou poznámkou, která se týká počtu jednotlivých členů politických stran, ve výčtu uvádí mimo jiné: „*dva čeští zemědělci (bude-li jich)*“. Je zřejmé, že od počátku jednání o novou vládu nebyla pozice agrárníků, Benešem nazývaných pro odlišení od předmnichovské strany zemědělci, vůbec stabilní či dokonce jistá.

a živly takzvané konzervativní“,⁵¹ ale „základem, jádrem a vedoucí silou nové vlády“⁵² se dle prezidenta měli stát komunisté, sociální demokraté a národní socialisté. Gottwald se zástupcem strany agrární však ve svých plánech nepočítal vůbec.⁵³ Byl si velmi dobře vědom, jak velkého soupeře agrární strana, zejména na venkově, pro KSČ představuje. A situace před koncem války Gottwaldovi jen nahrávala. Postavení exilových agrárníků bylo podlomeno účastí velké části „předválečných agrárníků“ ve *Straně národní jednoty* stejně jako faktem, že zahraniční skupina neměla v Londýně přílišný vliv ani osobnost, která by zasáhla do politického dění. I přes snahu vytvořit si vlastní exilovou základnu, jejíž existence byla stvrzena ustavující schůzí z 3. června 1944, se nepodařilo agrárníkům prosadit mezi ostatními stranami.⁵⁴ Do ztracena vplynuly i další pokusy o obnovu, jež se odehrávaly již na území osvobozeného Československa – a to jak o obnovu samostatné agrární strany, tak poté, co bylo jasné, že je to nemožné, o vstup agrárníků do strany národně socialistické a slovenské Demokratické strany. Ani tato snaha však nedošla naplnění a Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu, jak zněl její celý název, jež před válkou patřila mezi největší a nejvlivnější, tak byla v krátké době vyřazena ze hry o zastoupení v nové vládě.⁵⁵

Komunisté své kroky v jednání s Londýnem v prvním čtvrtletí roku 1945 synchronizovali s požadavky sovětského vedení a nakonec iniciovali jednání londýnských zástupců za účelem vytvoření vlády a jejího programu přímo v Moskvě v březnu 1945 i přes to, že prezident Beneš nejdříve zamýšlel takto učinit ještě v Londýně, a akt jmenování provést až po příjezdu na území osvobozeného Československa.

Zástupci moskevského exilu si, jak lze vidět i z korespondence z předcházejících měsíců a dalších vyjádření v době březnového jednání, promyšleně připravovali obsazování jednotlivých rezortů.⁵⁶ Politikové z řad londýnského exilu díky určité

---

⁵¹ Dopis Václava Majera Ladislavu K. Feierabendovi ze 7. listopadu 1966. Ladislav Karel FEIERABEND, *Politické vzpomínky III*, Brno 1996, s. 465.

⁵² TAMTÉŽ.

⁵³ Např. Gottwaldův návrh na organizaci vlády února 1945. K. KAPLAN, *První poválečná vláda*, s. 74-77.

⁵⁴ Jaroslav ROKOSKÝ, *Rudolf Beran a jeho doba. Vzestup a pád agrární strany*, Praha 2011, s. 572-575.

⁵⁵ L. K. FEIERABEND, *Politické vzpomínky III*, s. 277-282.

⁵⁶ Kromě již zmiňované korespondence mezi Moskvou a Londýnem se podrobnosti, týkající se nejen jednání, ale i vztahů jak vnitrostranických, tak mezistranických, lze dočíst také v dopisech zasílaných jednotlivým členům KSČ. V tomto případě Anežce Hodinové-Spurné. V dopise z 30. března 1945 hodnotí její kolegové moskevské setkání exilových politiků: „*Jednání byla velmi rozčilující. Naše vedení*

nejednotnosti názorů na další vývoj politiky a snad možná také z důvodu toho, že nepočítali s tak přílišnou horlivostí kladenou na jednání „moskevskými“ komunisty, nebyli schopni důrazně a ve větším počtu kontrovat komunistickým návrhům. Také proto nebyly nesouhlasné hlasy z řad nekomunistických stran během jednání příliš brány v potaz, zejména jednalo-li se o témata „komunistickým blokem“ považovaná za klíčová.⁵⁷

Politickými stranami, které tedy definitivně zasáhly do vývoje bezprostředně po válce, byly kromě zmiňovaných komunistů národní socialisté, sociální demokraté, lidovci a za Slovensko zástupci Slovenské národní rady. V Moskvě byl těmito dohodnut systém Národní fronty, v které měla každá z těchto stran svého zástupce, stejně jako zásady prvního vládního programu, jež se dle místa svého schválení nazývá *Košický*.⁵⁸ Jeho zásadními body bylo stanovení postupu v posledních týdnech války, zejména podpora Rudé armádě a obecně Sovětskému svazu, s kterým se měly navázat těsné vztahy nejen v oblasti vojenské ale i politické, hospodářské a neposlední řadě také kulturní. Dále byl nastíněn průběh poválečný - politické uspořádání založené na lidu, jež se měl stát „jediným zdrojem státní moci“ a to zejména přes orgány státní správy – Národní výbory. K „zlidovění“ dochází také ve sféře kulturní a školství. Podstatná část vládního programu se týkala opatření proti kolaborantům a zrádcům národa a německého a maďarského obyvatelstva spolupracujícího za okupace a války s nacisty. Uveden byl také způsob konfiskací majetku těmto osobám. V neposlední řadě se tento program dotknul i otázky odtržení Zakarpatské Ukrajiny.

V ustanoveních dokumentu se odrazila tehdejší politická situace a evidentní převaha komunistů na jednáních v Moskvě, kde byly body programu projednávány. Stal se pak odrazovým můstkem pro další politický vývoj v poválečném Československu.

---

mělo všechno náležitě promyšleno, program i strukturu písemně připravené, kdežto ostatní partneři neměli věci ani promyšleny, ani nic písemného nepřivezli. Sociální demokraté si z Londýna přivezli zásady, schválené na jejich londýnské konferenci 18. 2. 1945, které ovšem vůbec nebyly vzaty za podklad jednání.“ K. KAPLAN, První poválečná vláda, s. 85.

⁵⁷ „Nejhůře v jednání si počínali jako obvykle Stránský a Majer. Teprve potom, když byli strašně zbiti, umkli a jednání pak pokračovalo rychleji kupředu. Trvalo celkem šest dnů. Nejtěžší problém bylo Slovensko. Díky jednotnému postupu Slováků a pevnému stanovisku naší strany byl slovenský problém vyřešen tak, jak si to přejí Slováci a naše strana. (...) Rozdělení resortů – to byla nejtěžší práce, kromě projednání slovenské otázky ovšem. Konečně byla námi navržena a pak dohodnuta zásada, že české politické strany, tvořící Národní frontu, budou mít po třech zástupcích. (...) Prezident do jednání přímo nezasahoval, ale bylo cítit jeho zásahy nepřímou přes Stránského a Majera. Není příliš spokojen.“ Tamtéž, s. 85-86.

⁵⁸Oficiálně byl program schválen na košickém zasedání vlády 5. dubna 1945.

V *Košickém vládním programu* bylo přislíbeno i konání řádných voleb do Ústavodárného shromáždění „v nejkratší možné lhůtě“.

4.2 *Kulturní politika*

Politika se promítala i do dalších odvětví kulturu nevyjímaje. A nové poměry nastolily i nové otázky. V některých panovala shoda napříč politickým spektrem i širokou veřejností, jiné vyvolávaly vášnivé diskuze.

Ideovou základnou nového kulturního směřování v poválečném Československu se stal zmíněný Košický vládní program, zejména ustanovení hlavy patnácté. V něm byl vysloven požadavek „očisty“ kultury a školství od kolaborantů, odklon od uměleckých vlivů maďarských a zejména německých,⁵⁹ jejichž místo má do budoucna vyplnit tvorba slovanská, především pak sovětská. Vyzdvihování mají být ryze čeští velikáni,⁶⁰ tedy, je dán důraz na „národní“ a zejména „lidové“ pojetí kultury. Poválečná „očista“ se tak dotkla personální i ideové podstaty kultury.

Komunisté měli pro své snahy celkové etatizace a socializace v kultuře a školství podporu dvou ministerských křesel pro KSČ - Ministerstvo školství a osvěty řídil Zdeněk Nejedlý, nově zřízené Ministerstvo informací Václav Kopecký.

Tato ministerstva byla dále členěna na odbory, které se specializovaly na jednotlivá odvětví. Při Ministerstvu školství tak byl zřízen odbor divadelní, literární, hudební a lidovýchovný. Pod Ministerstvo informací zase spadl film, rozhlas, tisk, vnitřní informační služby a dohled nad kulturními styky se zahraničím.⁶¹ Do vedení těchto odborů byli demonstrativně dosazeni významní levicoví umělci – František Halas

---

⁵⁹ Toto stanovisko bývá vysvětlováno nejen jako důsledek nacistickým Německem rozpoutané druhé světové války, ale, ve spojitosti s Československem, také bojem mezi germánstvím a slovanstvím, který v povědomí Čechů přetrvával již od dob obrozeneckých a v době poválečné nabyl nového rozměru. Nejvyšší představitelé státu a reprezentanti kultury upozorňovali na stálé nebezpečí ze strany Německa a vybízeli k pevnějšímu semknutí se Sovětským svazem, jakožto ochráncem slovanské identity. Záporný postoj k Německu a Němcům se projevoval někdy až xenofobními případy, kdy byli příslušníci tohoto národa či název země psáni s malým „n“, německá literatura zakazována a podobně. Více k tomuto postoji viz A. KUSÁK, *Kultura*, s. 186-187, 206-207.

⁶⁰ Komunisté se pasovali do role – slovy Zdeňka Nejedlého - „*dědiců velikých tradic českého národa*“, kteří navazují na tradice husitství a obrození. Na pomyslné spisovatelské výsluní se dostali Palacký, Jirásek, Neruda, Němcová, v hudbě například Smetana, v malířství zase Aleš. Více viz tamtéž, s. 152-156.

⁶¹ Pavel JANOUŠEK a kol., *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*, Praha 2012, s. 17. Na podzim roku 1948 se část pravomocí Ministerstva školství přesunula pod Ministerstvo informací, jehož název se pak rozšířil na Ministerstvo informací a osvěty. Tento přesun postihl například divadelnictví, které sice bylo ovlivňováno určitými zásahy ze strany Ministerstva informací již dříve, ale kompetentní k jeho spravování bylo Ministerstvo školství a osvěty. K této problematice více J. KNAPÍK, *Únor*, s. 71-74.

jako šéf odboru publikačního. Po jeho smrti v roce 1949 pak Ivan Olbracht, jenž předtím zastával vedoucí pozici na odboru rozhlasovém. Vítězslav Nezval se stal hlavním představitelem odboru filmového,⁶² Adolf Hoffmeister zase odboru pro kulturní styky se zahraničím,⁶³ informační odbor řídil v letech 1945-1946 Josef Kopta.⁶⁴

5 Tvorba 1946

Rozbor Tvorby z roku 1946 je nejrozsáhlejší částí provedené analýzy tohoto periodika. Zkoumaná témata byla rozčleněna do dvou okruhů – politického a kulturního. Z politických událostí je pozornost věnována demonstrativnímu obsazování významných kulturních pracovníků na politické posty. Vybrané články ukazují, jakým způsobem byl tento krok obhajován ze strany redaktorů Tvorby. Důležitost kulturních pracovníků a jejich souhlas s programem KSČ byly zdůrazňovány také před osmým sjezdem KSČ, který se konal nedlouho před květnovými parlamentními volbami a měl tak potencionálním voličům dokázat, že volební program KSČ je podporován napříč všemi sociálními skupinami obyvatelstva, od dělníků po význačné kulturní pracovníky. Články týkající se voleb pak ukazují rétoriku komunistických redaktorů, kterou se snažili očernit své politické oponenty. Nejčastější argument proti nekomunistickým stranám bylo tvrzení o jejich snaze zvrátit nastolené poměry zpět před druhou světovou válku, objevovalo se i napadání z „reakčnictví“.

Z kulturních témat byla vybrána polemika o správném kulturním směřování. Názor Gustava Bareše o jednoznačném příklonu k Východu se tu střetnul s tvrzením Václava Černého, který českou kulturu řadí do okruhu západního. Oficiální moskevská politika byla hájena ve sporu o správnost zásahu proti sovětským literátům sdruženým okolo časopisů *Zvězda* a *Leningrad*.

---

⁶² Tamtéž, s. 74. Vítězslav Nezval (1900-1958) zastával kromě postu vedoucího filmového odboru (1945-1949) také funkci předsedy Filmového cenzurního sboru (1945-1948) fungujícího pod Ministerstvem informací. Od roku 1949 do roku 1951 byl dokonce osobním poradcem ministra Kopeckého pro otázky filmu. TÝŽ, *Kdo byl kdo*, s. 175 (heslo Nezval Vítězslav).

⁶³ Angažováni byli i další umělci a spisovatelé – například Marie Majerová, Josef Kostohryz či Julius Heidenreich-Dolanský. Věra BROŽOVÁ – Petr ČORNEJ – Dušan TOMÁŠEK, *Politické a kulturní souvislosti*, in: P. Janoušek a kol., *Dějiny I.*, Praha 2007, s. 31.

⁶⁴ Josef Kopta pak v letech 1946-1949 působil jako přednosta kulturního odboru Kanceláře prezidenta republiky. J. KNAPÍK, *Kdo byl kdo*, s. 138 (heslo Kopta Josef).

Dalším tématem z české kulturní scény byl spor o založení centrální kulturní organizace československých kulturních pracovníků. Po krátké slovní šarvátce došlo k dohodě o dalším společném postupu a tento rozpor byl rychle zažehnán.

Jinak tomu však bylo v případě divadelní problematiky. V kapitole, která se tomuto tématu věnuje, je nastíněn vývoj v divadelnictví od roku 1945. Nejpalčivějším problémem tohoto odvětví bylo jeho legislativní neukotvení, na divadelní zákon se čekalo již od dob první republiky a debata o jeho strukturu se po válce ještě vyostřila. V práci jsou rozebrány jednak články útočící na nového ministra školství a osvěty, Jaroslava Stránského, který měl divadelnictví ve své kompetenci, když vystřídal po květnových volbách v čele tohoto resortu svého předchůdce Zdeňka Nejedlého.

5.1 Politika

5.1.1 Politická funkce umělců

Výše zmíněná integrace známých umělců do politických funkcí byla často veřejně připomínána a měla být důkazem jednak podpory KSČ a jejích politických kroků ze strany veřejně známých osobností, a také potvrzením správnosti kulturního směřování Československa. Proto se o postavení umělců ve veřejných postech v různých souvislostech pravidelně mluvilo a psalo. V Tvorbě byl například otištěn proslov Lumíra Čivrného, tehdy již vedoucího odboru propagandy a kultury Kulturpropu,⁶⁵ který spolu s dalšími vystoupil v březnu 1946 ve Slovanském domě na takzvaném aktivu kulturních pracovníků, což byla jedna z forem užívaná pro propagaci činností KSČ. Čivrný ve svém proslovu sice přiznává, že umělci kvůli svému působení v politice mají na svou původní profesi omezený čas, ale odmítl názor, že by toto působení nebylo pro ně prospěšné, naopak tvrdí, že se tak dostanou blíže k realitě záležitostí kulturně politických, což bude podle něj pro jejich tvorbu přínosem.

Další Čivrného slova však v podstatě dokládají tvrzení některých badatelů, že pozice převážné části umělců měly spíše reprezentativní charakter a opravdové řízení

---

⁶⁵ Lumír Čivrný, rodák z Červeného Kostelce u Náchoda (1915-2001). Do KSČ vstoupil roku 1936. Po válce začal pracovat nejdříve v Kulturním a propagačním oddělení ÚV KSČ a od roku 1948 pak na Ministerstvu informací, kde setrval až do roku 1954. J. KNAPÍK, *Kdo byl kdo*, s. 68 (heslo Čivrný Lumír).

bylo v rukách nejvlivnějších funkcionářů.⁶⁶ Svě předchozí argumenty o důležitosti a prospěšnosti umělců na polických postech pak totiž mírní tímto vyjádřením: „*Toto vše však nemůže znamenat, že bychom chtěli mít z kulturních pracovníků na trvalo jenom samé sekretáře [...], znamená to, že musíme postupně pomáhat těm kulturním pracovníkům, kteří se takto zúčastnili výstavby, musíme jim dodávat pomocných sil, které by je střídaly a postupně je poněkud uvolňovati.*“⁶⁷

Další částí projevu pak Čivrný zaútočil na všechny potencionální kritiky angažování umělců v politice. Použil k tomu nejčastěji se vyskytující argumentaci levicového tisku, která, vzhledem k teprve nedávno skončené válce, vyvolávala dojem pravdivosti a nevyvratitelnosti tohoto argumentu. Označil negativní ohlasy na účast umělců v politice za „*reakcionářské*“: „*Za tímto voláním [po tzv. navrácení kulturních pracovníků kultuře – doplnila AK] se skrývá reakční přání odehnat kulturní pracovníky od účasti na politickém životě, [...] vrátiti je do romanticky vypadající, ale škodlivé izolace.*“⁶⁸

V této souvislosti také vyzdvihuje nové státní uspořádání, které je dle jeho tvrzení jedinou cestou k stabilitě země a kulturnímu rozmachu: „*Musíme věděti, že zárukou skutečné existenční jistoty, skutečné svobody tvorby a skutečného ohlasu kultury v lidu je jen a jen lidový režim a pevná moc v rukou pracujícího lidu.*“⁶⁹

Jelikož se blížilo datum VIII. sjezdu KSČ,⁷⁰ neopomněl Čivrný upozornit ani na důležitost kulturních otázek, které by se na něm měly probírat. Z vět je patrný apel na pojetí kultury podle komunistické koncepce, kterou je třeba detailněji představit právě na sjezdu. „*Sjezd strany bude také velkou mobilisací, pokud jde o kulturu. [...] [V revisi našich kulturních tradic] čeká veliký úkol na naše historiky, spisovatele, profesory, učitele, na naše dramaturgy, režiséry, herce i všechny kulturní pracovníky. Bude nutno mnohem více se soustřediti na tyto problémy, protože fašismus se*

---

⁶⁶ Například Kusák upozorňuje, že umělci neměli v těchto postech přílišný vliv, jak se někdy uvádí. Jejich funkce na ministerstvu tak měly působit spíše jen reprezentativně, dokládajíc, že inteligence stojí za vládou a jejím (nejen kulturním) programem. Hlavní slovo tak připadlo uskupení komunistických funkcionářů (v kulturní oblasti to byli například Gustav Bareš, Arnošt Kolman či Ladislav Štoll), kteří, jakoby z pozadí, ovlivňovali některé vládní kroky, jež se naplno projevily až po únorovém převratu. Jako doklad povrchnosti funkcí přidělených umělcům stojí fakt, že většina z nich byla záhy po „Únoru“ 1948 z těchto pozic odejita. A. KUSÁK, *Kultura*, s. 173-174.

⁶⁷ Lumír ČIVRNÝ, *Kultura proti nástupu reakce. Z projevu na aktivu kulturních pracovníků ve Slovanském domě*, Tvorba 12, 1946, s. 180.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ VIII. sjezd KSČ se uskutečnil v Praze ve dnech 28. – 31. března 1946. František ČAPKA, *Dějiny zemí Koruny české v datech*, Praha 2010, s. 725.

*neprojevuje jenom ve své formě nacistické a německé, nýbrž u nás dnes nejzřejměji působí ve své české formě.*⁷¹

Tento projev v sobě prezentuje zásadní postoj komunistických ideologů. Generalizování kritiků komunistické politiky a jejich názorů na „reakcionářské“ bylo nejčastějším a neúčinnějším způsobem, jak bez další obsáhlejší argumentace čtenáře přesvědčit o správnosti kroků Komunistické strany. U tohoto otištěného proslovu napovídá o jeho hlavní myšlence již nadpis „*Kultura proti nástupu reakce*“. Kulturní pracovníci jsou tu emotivně zabarveným způsobem vylíčení jako důležitá součást boje proti možným fašizujícím skupinám, které by chtěly narušit nový „lidovědemokratický“ režim.

5.1.2 Rétorika VIII. sjezdu KSČ

Spojení kultury a politiky bylo využito i ve dnech březnového sjezdu, kde vrcholily přípravy na květnové volby. K potvrzení správnosti komunistické politiky a její podporu od neširších vrstev obyvatelstva, KSČ provedla statistický průzkum, jehož výsledky měly být prezentovány právě na sjezdu. Už před ním se o nich zmiňuje v Tvorbě Miroslav Kárný: „*A již tato předběžná zjištění [...] dokazují, že komunistická strana Československa je [...] stranou všeho pracujícího lidu, stranou dělníků, rolníků, živnostníků i inteligence.*“⁷²

Ladislav Štoll⁷³ pak použil podobná slova ve svém úvodníku po sjezdu, kde taktéž neopomněl zdůraznit sociální rozvrstvení členů strany: „*[...] že tu na sjezdu seděli vedle sebe uvědomělý uhlokop, sedlák, tovární dělník, universitní učenec, básník, [...] že společný zájem pracujících lidí rukou i ducha je totožný, že není vůbec žádného rozporu mezi tím, co potřebuje k svému rozvoji a lidskému štěstí dělník či rolník a tím, co potřebuje učenec či básník.*“⁷⁴

Podpora KSČ od inteligence a umělců však nebyla veřejnosti prezentována pouze v rámci článků. Kulturní a propagační oddělení při přípravách na sjezd obeslalo

---

⁷¹ L. ČIVRNÝ, *Kultura*, s. 181.

⁷² Miroslav KÁRNÝ, *V sjezdové dny*, Tvorba 13, 1946, s. 207.

⁷³ V publicistické dráze započal Ladislav Štoll (1902-1981) již na počátku třicátých let. V roce 1934 nastoupil do redakce Rudého práva a Tvorby, kam se vrátil i po druhé světové válce. V té době začal působit i na Vysoké škole politické a sociální, v padesátých letech pak zastával ministerské funkce (1953 – ministr vysokých škol, od září 1953 do prosince 1954 – ministr školství, poté ministr kultury až do června 1956). Následně pracoval v Československé akademii věd. J. KNAPÍK, *Kdo byl kdo*, s. 233-234 (heslo Štoll Ladislav).

⁷⁴ Ladislav ŠTOLL, *Slavný sjezd*, Tvorba 14, 1946, s. 209.

významné osobnosti kulturního života s výzvou k zodpovězení pěti otázek, které se týkaly jejich vztahu ke KSČ, sjezdu a funkci kulturních pracovníků v poválečném uspořádání.⁷⁵ Tato anketa se nakonec vydala knižně⁷⁶ a byla použita jako předvolební agitační materiál.

Poslední velkou předvolební akcí KSČ v tisku bylo *Májové poselství kulturních pracovníků českému lidu*, jež vyšlo nejdříve v Rudém právu a poté i v Tvorbě. Opět se v něm, jako v několika předchozích podobných provoláních, objevují zásadní body, na nichž stál program KSČ. V úvodu je připomenuto válečné utrpení a jeho konec. Opomenut nezůstal ani *Košický vládní program* a podpora ze strany sovětského Ruska. Nechybí ani zmínka o důležitosti spojení pracujícího lidu a kulturních pracovníků, které má přispět k dalšímu rozvoji a upevnění kultury. V následující části *Poselství* je pak explicitně vyjádřena podpora KSČ v následujících volbách: „*Ve chvíli, kdy náš lid chystá ocenit ve volbách jejich a svou práci, hlásíme se hrdě k ideám strany, která dovedla národu ukázat cestu, když šlo o jeho bytí a nebytí [...]. My, kulturní pracovníci, poznali jsme v učení komunistů dovršení lidského poznání a záruku dalšího vzestupu člověka, a vděčně dnes manifestujeme spojitost úsilí KSČ s úsilím pokrokové kulturní tvorby [...]. Poučení dějinným vývojem, spatřujeme v této straně vedoucí sílu našeho národa, dědičku a dovršitelku jeho nejlepších tradic,⁷⁷ která se dnes právem hlásí k úloze nejodpovědnější státotvorné a vládní strany.*“⁷⁸ Během deseti dnů toto prohlášení signovalo přes osm set osobností napříč různými vědními obory, nechyběla jména básníků Biebla či Halase, režisérů Honzla, Škody či Otakara Vávry, architekta Jiřího Štursy nebo vnučky T. G. Masaryka, Herberthy Masarykové.

---

⁷⁵ Tento dotazník byl rozeslán formou dopisu, v jehož úvodu se mimo jiné píše: „*Strana je přesvědčena, že se kulturním pracovníkům otvírají nyní netušené perspektivy pro jejich tvůrčí činnost [...].*“ Otázky konkrétně zněly: „*Co soudíte o poslání a o uplatnění kulturních pracovníků a inteligence v naší lidovládě? Čím mohou podle Vašeho názoru kulturní pracovníci přispět v tomto roce k budování republiky – a jaké jsou Vaše vlastní záměry v tomto smyslu? Mohl byste vyjádřit své stanovisko k světovému názoru vědeckého socialismu a vyložit, jak jste k němu došel? Jaký je Váš poměr ke komunistické straně Československa? Co očekáváte od VIII. sjezdu KSČ?*“ Respondenti mohli odpovědět buď na všechny, nebo jen na některé z otázek a to jak jednotlivě (otázka – odpověď), tak souvislým textem. *Anketa „Můj vztah ke KSČ“*, in: K. VONDRÁŠEK, *Sowjetisches Kulturmodell*, s. 76-77.

⁷⁶ Šedesát šest odpovědí osobností (např. František Halas, Toyen, Václav Černý, Albert Pražák, E. F. Burian a další) bylo zahrnuto do publikací *Kultura na prahu zítřka. Kulturní pracovníci k výstavbě republiky* a *Můj poměr ke KSČ. Projevy z řad pracujících inteligence*. V. BROŽOVÁ – P. ČORNEJ – D. TOMÁŠEK, *Politické a kulturní souvislosti*, in: P. Janoušek a kol., *Dějiny I.*, s. 44-45.

⁷⁷ Zde je použito stejných slov jako v názvu přednášky Zdeňka Nejedlého, *Komunisté, dědicové velikých tradic českého národa*.

⁷⁸ *Májové poselství kulturních pracovníků českému lidu*, Tvorba 20, 1946, s. 308.

Všechny tyto články a akce měly sloužit jako doklad, že KSČ je strana pro veškeré obyvatelstvo, nehledě na sociální postavení a povolání. Veřejná podpora od čelných umělců a osobností byla vykládána jako důkaz, pokládat stranu za nositele tradic a zároveň nového, „lepšího“ společenského uspořádání.

5.1.3 Parlamentní volby 1946

Již první politické kroky v poválečném Československu znamenaly velké změny v dosavadním systému. Počet politických stran Národní fronty byl omezen dle *Košického vládního programu* tak, aby členové nemohli být přívrženci fašistických názorů a bývalí kolaboranti. Vytvoření nové strany bylo poměrně složité jednak kvůli výše uvedeným ustanovením Košického programu, dále díky nevoli stran stávajících zejména právě komunistů a v neposlední řadě kvůli všeobecně negativnímu pohledu na široké předválečné politické spektrum složené mnohdy z nestabilních stran, které byly mnohými občany vnímány jako jeden z faktorů, jež se podepsal na nejednotném postoji proti sílícímu nacistickému nebezpečí v druhé polovině třicátých let. Vznik nové strany také v podstatě vylučoval fakt, že by tato mohla mít odlišné představy o směřování politiky, neboť jakákoliv nově ustanovená strana by musela souhlasit s ustanoveními Národní fronty a hlavně s jejím programem, z čehož vyplývalo, že radikálně se diferencující strana vlastně ani vzniknout nemohla.⁷⁹

Na Slovensku však, i přes dominantní postavení Demokratické strany a narůstající oblibu Komunistické strany Slovenska, několik pokusů o založení dalších stran proběhlo stejně jako na území českém. Ovšem na rozdíl od českých zemí na Slovensku nakonec došlo ke vzniku dalších dvou politických subjektů – během prvních měsíců roku 1946 byla ustanovena Strana slobody a Strana práce, jež dostaly povolení se zúčastnit květnových voleb.⁸⁰

Každá z politických stran před volbami apelovala na své voliče – jak věrné, tak potencionální. Tisk hrál v této době velkou roli tím, že kritikou v něm uveřejňovanou do určité míry plnil i funkci oficiálně neexistující opozice. I přes zásadní odlišnosti vyplývající ze samé podstaty rozrůzněnosti politického spektra (po válce však značně

⁷⁹ K. KAPLAN, *Národní fronta*, s. 15.

⁸⁰ Ustanovit se ale nepovedlo několika dalším stranám – Křesťansko-lidově socialistické straně, Straně státní jednoty, Rolnické straně, Československé lidově demokratické straně a dalším. Michal PEHR, *KSČ a volby 1946*, in: Zdeněk Kárník – Michal Kopeček (edd.), *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu V*, Praha 2005, s. 179.

okleštěného), se strany snažily o jednotnou spolupráci při obnově poválečného Československa. Což však neznamenal, že by mezi stranami Národní fronty nevznikaly konflikty a neshody. A právě tisk byl hlavním médiem, ve kterém se dění na politické scéně komentovalo.⁸¹

Již na počátku roku 1946 se tak začíná rýsovat jedno z hlavních témat prvních poválečných voleb, které se objevuje v tiskových orgánech všech politických stran. Bylo jím začleňování bývalých „reakcionářů“ do povolených politických subjektů a politiky obecně.

Komunistická periodika v předvolební době stále své čtenáře upozorňovala na hrozbu, že by bývalí – předváleční - sympatizanti „reakce“ mohli nějakým způsobem uspět ve volbách a pod zástěrkou povolených či nově založených stran by znovu mohli ohrozit čerstvě přijatou „lidovou demokracii“. Často se tak můžeme v textu setkat s přímým i nepřímým apelem na ostražitost, podezřívavost až donašečství.⁸² Ostrá kritika směřovala zejména k tzv. „buržoasii“, která měla být právě tou složkou obyvatelstva, již se za války dařilo dobře a která prý do budoucna měla ohrozit další chod republiky v nastolené demokracii.⁸³ Komunistický tisk poukazuje na to, že by se lidé z „buržoasních“ kruhů mohli různými způsoby dostat zejména do strany lidové a národněsocialistické, neboť, dle názorů komunistických redaktorů a představitelů, se tyto strany snaží obnovit řady svých stoupenců i na úkor ústupků ze svého předvolebního a stranického programu.⁸⁴

Obavy ze začleňování lidí, kteří byli politicky aktivní za okupace, do poválečného politického dění samozřejmě existovaly ve všech politických stranách.

---

⁸¹ Více viz K. KAPLAN, *Národní fronta*, s. 11-13.

⁸² Viz např. článek redaktora Jiřího Pilaře, kde se mimo jiné píše: „[...] A je zcela správné, když nacházejí dokořán otevřené dveře, i když u nich stojí hlídač, ne zrovna podezřívavý, ale přece jenom hlídač. Upřímní příchodí se sami nakonec přesvědčili nebo teprve přesvědčí o jeho účelnosti, a poněvadž lépe vědí, kdo z těch jejich bývalých přátel, kteří se ve svém nitru nezměnili, se snaží vklouznout do nových stran s nimi, sami se nakonec srdečně přimluví za to, aby u těch dokořán otevřených dveří stran nebo sfér vlivu stran Národní fronty raději stáli hlídači dva, a to ještě pokud možno s roentgenem zkoumajícím upřímnost.“ Jiří PILAŘ, *Kam nám zmizela reakce*, Tvorba 2, 1946, s. 26.

⁸³ „Tato skupina, rozmnožená o značnou část vysoké i střední veřejné i soukromé byrokracie, diskreditované většinou za okupace, spoléhá na to, že nová republika hospodářsky zkrachuje a pokud by to současně neznamenal i likvidaci jejich soukromého majetku, je to jejich zbožným přáním.“ Tamtéž, s. 27.

⁸⁴ „S politováním zjišťujeme, že nejen strana lidová, ale i strana národních socialistů v propagačním soutěžení o budoucí voliče přizpůsobují i mnohé velmi choulostivé formulace svého tisku a že se je snaží často získati na úkor jasnosti svého programu, že dokonce jak na schůzích, tak i v tisku propagují myšlenky někdy programu Národní fronty zcela odporující. V úzké souvislosti s tím zjišťujeme v tisku i projevech těchto stran často až udivující shovívavost vůči minulým i současným zjevům reakce, a to jak vnitropolitické, tak i zahraniční.“ Tamtéž.

Komunisté však dokázali v tomto případě zcela využít toho, že jejich strana před druhou světovou válkou na politické scéně nepůsobila na rozdíl od ostatních, a měla tak z pohledu straníků jakýsi pomyslný „čistý štít“ a navíc nebyla součástí složitých politických vztahů mezi předválečnými stranami. Tímto argumentovali často i redaktoři komunistického tisku. Pokud snad političtí konkurenti upozornili na případ, který by dokazoval, že i do KSČ vstupují lidé s pohnutou minulostí, vyvracel ho následně komunistický tisk často i poměrně ostrými slovními výrazy, jejichž význam zdůraznil i použitím různých symbolů a metafor. Jako příklad lze uvést jeden z článků Miroslava Kárného, v němž na obhajobu KSČ uvádí tato slova: „*Nikdo se neodvážá pochybovat o tom, že komunisté důsledně stojí za nejdůkladnější očišťovnou našeho národního života od všech zrádců, kolaborantů a fašistů. Komunisté nevytrvají naléhají, aby nuž národní očisty vyřídil co nejúplněji hlízu zrady a fašismu.*“⁸⁵

Výroky ve stranickém tisku všech politických subjektů, mířené proti politickým protivníkům, se nijak zvlášť nemírnily ani po 25. březnu 1946, kdy bylo na kolektivní schůzi všech stran Národní fronty dohodnuto, že předvolební kampaň bude vedena bez zbytečných osobních útoků a dle ustanovení *Košického vládního programu*.⁸⁶

Na tuto dohodu se v úvodu svého článku odkazuje i Jiří Hájek, který vyšel pouze deset dní před konáním voleb. Otevřeně v něm útočí na národně socialistickou a lidovou a jeho kritika za porušování výše zmíněné dohody pak působí o to iracionálněji, když čtenáře upozorňuje, že komunistická předvolební kampaň se snažila o spolupráci s ostatními stranami Národní fronty a rozhodně nepoužívala očeřování politických protivníků, jak to dělají někteří proti Komunistické straně. Hájek obvinil národní socialisty a lidovce, že se podbízejí svým potencionálním voličům, k čemuž prý volí na jednu stranu souhlas s kroky Národní fronty a na straně druhé štvavou politiku zejména proti komunistické straně. „*Jsou to zejména oni [národní socialisté] (doplňováni ještě některými lidoveckými kruhy[...]), kdo dosud žijí v luzné představě, že k volebnímu úspěchu stačí, aby opět rozbili na tržišti svůj kramářský stánek, připravili sladká a příjemná předvolební cukrátky pro každou vrstvu, chraptivým basem vychvalovali své pochybné zboží a spustili ryčný pokřik proti těm, v nichž spatřují své nejmáňší konkurenty. [...] Co může dosáhnout ten, kdo kalkuluje, že získá masy voličů na takovou*

---

⁸⁵ Miroslav KÁRNÝ, *Naděje, které se nesplní*, Tvorba 9, 1946, s. 132.

⁸⁶ M. PEHR, *KSČ*, s. 180-181. Karel Kaplan k tomuto tématu dodává, že zatímco dohoda stran o vedení slušné kampaně příliš dodržována nebyla, co se týče negativních ohlasů na Sovětský svaz, zde se veskrze všechna periodika držela zpět. K. KAPLAN, *Národní fronta*, s. 12.

*předvolební agitaci dvojí tváře?*⁸⁷ Těsně před volbami tak Hájek uveřejnil velmi tendenční článek mířící konkrétně na dvě politické strany, které pomocí expresivních výrazů označil za ty, jež za svou domnělou spoluprací ve vládě pouze skrývají snahy o návrat k předválečné politice a neusilují o další rozvoj republiky, což dle Hájka může vést i k tomu, že by se z nich mohly namísto stran vládních stát stranami „rozvratníků“⁸⁸.

Co se týče legislativy, došlo k přijetí nových zákonů, které přinesly několik změn.⁸⁹ Asi největší a nejdiskutovanější se stala možnost využít při hlasování ve volbách tzv. bílých lístků. Občané, kteří se k volbám, vzhledem k nařízené povinné účasti museli dostavit, ale nechtěli zvolit ani jednu z kandidujících stran, mohli do urny vhodit prázdnou kandidátní listinu, tzv. bílý lístek. Návrh na zavedení těchto hlasovacích lístků vzešel ze strany KSČ. Nesouhlasně se k němu stavěli především národní socialisté a členové slovenské Demokratické strany, částečně lidovci, zatímco čeští sociální demokraté podporovali stanovisko Komunistické strany.⁹⁰

Nejčastějším argumentem komunistů byl důraz na demokratičnost volby: „*Jak lze skutečně přesně a demokraticky zjistit opravdový stav a skutečné smýšlení českého a slovenského národa?*“ ptá se Miroslav Kárný ve svém dalším článku v týdeníku Tvorba a v jednom z dalších odstavců znovu opakuje citoslovce z nadpisu: „*A ejhle, právě nejhorlivější obránci demokracie, ohrožované prý komunisty, ztroskotávají na tomto elementárním předpokladu demokratičnosti voleb a odmítají, aby bylo umožněno voličům projevit svůj případný nesouhlas s Národní frontou.*“ Stejně zvolání, které zjevně používá, když chce umocnit pejorativnost svých výroků na adresu slovenské Demokratické strany a národních socialistů, používá ještě do třetice: „*Ejhle, květ demokracie nejdemokratičtější demokratické strany světa! Zlým duchem, uvolněným z flašky, je pro slovenské – a nejen slovenské – ‚demokraty‘ elementární*

---

⁸⁷ Jiří HÁJEK, *S čím kdo zachází...*, Tvorba 20, 1946, s. 310.

⁸⁸ Tamtéž, s. 311.

⁸⁹ Změny týkající se voleb byly stanoveny zákonem č. 28/1946 Sb. z 21. února 1946 o úpravě stálých seznamů voličských a zákonem č. 67/1946 Sb. z 11. dubna 1946 o volbě ústavodárného Národního shromáždění. Oproti době předválečné měli volební právo občané Československa již od 18. roku života a kandidovat mohli již od 21. roku života. Volební právo bylo nově přiznáno i příslušníkům policie a armády. Zavedeny byly tzv. voličské průkazy. Velkou změnou ve struktuře moci zákonodárné bylo zrušení senátu.

⁹⁰ M. PEHR, *KSČ*, s. 179-180.

požadavek demokracie. Zřejmě jde našim ‚demokratům‘ pouze o takovou demokracii, která by jim byla služkou při prosazování svých vlastních cílů.“⁹¹

Ostatní strany si byly vědomy, že možnost využít při hlasování bílých lístků, je může značně oslabit, zabránit přijetí tohoto návrhu však nedokázaly. Otázka prázdných kandidátek byla nakonec rozhodnuta hlasováním *Prozatímního shromáždění*, které jejich užití v nadcházejících volbách odsouhlasilo.⁹²

Výsledky květnových voleb nakonec ukázaly, že občané možnosti nehlasovat pro žádnou z kandidujících stran masově nevyužili, prázdné kandidátky odevzdalo na českém území 0,35 %, na Slovensku 0,79 % voličů. 40,17 % zvítězili komunisté v českých zemích, což činilo 93 mandátů v Ústavodárném národním shromáždění, slovenská komunistická strana s 30,37 % získala 21 mandátů. Zbylých 186 křesel se rozdělilo mezi národní socialisty (55), lidovce (46), slovenskou Demokratickou stranu (43), sociální demokraty (37) a slovenskou Stranu slobody (3) a Stranu práce (2).⁹³

Pro mnohé bylo tak drtivé vítězství KSČ překvapením. K úspěchu přispělo mnoho faktorů, což dokazuje připravenost, kterou KSČ převyšovala ostatní strany. Organizační oddělení ÚV KSČ řídilo například rozsáhlou sítí agitátorů a mělo pod kontrolou veškeré dění v této oblasti – jak členy agitačních skupin, tak pořádání různých náborových akcí.⁹⁴ Byl dokonce vydáván časopis *Agitátor*, ve kterém byly uveřejňovány informace pro členy agitačních komisí. Obsazení ministerstva informací, vnitra a zemědělství zástupci komunistů taktéž sehrálo svoji roli. Zklamání z politiky předválečných stran, které nedokázaly zadržet nacistické nebezpečí, se zrcadlí i v samotných výsledcích, kdy k výhře komunistické strany přispěly i hlasy voličů, kteří dříve podporovali po válce již zakázané strany – zejména stranu agrární.⁹⁵ Komunistické straně se tak podařilo díky promyšleným krokům získat přízeň velkého počtu obyvatel poválečného Československa a udělat další velký krok k posílení své moci ve státě. Snad jediným volebním výsledkem, který komunistům přinesl rozčarování, byly volební výsledky na Slovensku. Tam totiž Komunistická strana Slovenska se ziskem 30,4 % hlasů zaostala za vítěznou Demokratickou stranou, která i přes velkou anti kampaň komunistů před volbami nasbírala od voličů

---

⁹¹M. KÁRNÝ, *Ejhle demokracie aneb zlý duch z flašky*, Tvorba 8, 1946, s. 122.

⁹²M. PEHR, *KSČ*, s. 180.

⁹³Tamtéž, s. 183.

⁹⁴Jedním typem takovéto akce byly takzvané brigády, na kterých příslušníci KSČ zadarmo pomáhali na různých stavbách apod. Tamtéž, s. 187.

⁹⁵Tamtéž, s. 184-188.

na slovenském území 62 % hlasů. Tento volební rozpor se snažila Komunistická strana dorovnat další vlnou kritiky na stranu slovenských demokratů, ovšem nejen na ně, ale postupně na všechny ostatní strany, jejichž ministři dělali v rámci svého rezortu kroky, se kterými KSC nesouhlasila.

5.2 *Kultura*

5.2.1 **Otázka kulturního směřování**

Dalším tématem, které se stalo předmětem polemik, bylo směřování celé kultury a přebírání vzorů ze zahraničních kultur. K této problematice se vyjadřovalo mnoho novinářů i kulturních odborníků napříč obory. Pohled na ni se různil, obecně lze však říci, že tu byly dva hlavní názorové proudy. Jeden zastávaný komunistickými ideology, některými levicově orientovanými umělci a vědci, jehož stanovisky bylo kulturní přeorientování se na východní, respektive sovětské umění a eliminace umění západního. To bylo totiž až na výjimky vnímáno jako vyčerpaný zdroj inspirace a někdy dokonce také jako umění úpadkové, jehož představitelé svou tvorbou podporovali fašistické hnutí.

Druhý názorový proud byl smířlivější, snažil se svým způsobem o nalezení kulturního „mostu mezi Východem a Západem“. V článcích se autoři zásadním způsobem nestavěli na jednu či druhou stranu, spíše jim šlo o poukázání na možný přínos obou kultur či rozbor problematiky kulturního směřování.

Například literární vědec Jan Mukařovský⁹⁶ se zabýval vůbec významem pojmu kulturní orientace, který hodnotí jako „*sporný*“.⁹⁷ Ve svém článku se vrací hluboko do historie a geografickou polohu Čech, kde se mísily vlivy latinské a byzantské kultury, vidí jako zásadní v kulturním vývoji na našem území, protože české prostředí tak získávalo různorodé podněty, které si transformovalo ve svoji vlastní osobitou kulturu. Slovanský původ Čechů vnímá jako důležitý faktor, neboť jednotlivé slovanské národy si tak dle něj byly názorově blíže. I proto klade otázku: „*Může však naše zařazení do slovanského celku být vůbec pojímáno jako ‚orientace‘?*“⁹⁸

---

⁹⁶ Jan Mukařovský, profesor estetiky na Filozofické fakultě Karlovy univerzity, v letech 1948-1953 rektor univerzity. Od padesátých let se angažoval v zakládání nových kulturních institucí – v roce 1957 byl například u vzniku kabinetu pro studium českého divadla. J. KNAPÍK, *Kdo byl kdo*, s. 169 (heslo Mukařovský Jan).

⁹⁷ J. MUKAŘOVSKÝ, *K otázce*, Tvorba 10, 1946, s. 148.

⁹⁸ Tamtéž, s. 149.

Avšak ve dvacátém století se Mukařovskému dělení striktně na východní a západní kulturu jeví jako překonané. Tvrdí totiž, že po ruské revoluci už se kulturně svět na tyto dvě části nedělí a kulturně směřuje jednotnou cestou: „[...] pojem pasivní kulturní ‚orientace‘ je definitivně mrtev a [...] na jeho místo nastupuje pojem ‚aktivní mezinárodní spolupráce“.⁹⁹

Tento postoj zastávaný Mukařovským byl však spíše ojedinělý. Dělení na východní a západní kulturní proud po válce ještě zesílilo.¹⁰⁰ Velkou polemiku v tomto ohledu vyvolala stať Václava Černého, uveřejněná v srpnu 1945 v Kritickém měsíčníku.

Václav Černý ve svém článku nazvaném *Mezi východem a západem* zastává názor, že naše kultura je již od středověku spjata s kulturou západu, ze které přebírala své vzory. Styky s východní, respektive ruskou kulturou od 19. století hodnotí jako důležité a do budoucna přínosné. Upozorňuje, že je nutné nadále čerpat z obou kultur, neboť zavrhnout jednu či druhou, by znamenalo zpřetrhat fungující kulturní kontakty a ochuzení české kultury o hodnotné podněty.¹⁰¹ Černý touto svou statí vyvolal řadu reakcí, které se v médiích objevovaly po několik měsíců. Polemiku s ním vedl na stránkách Tvorby i Gustav Bareš.

Bareš svým článkem směřoval na jednu z Černého statí, která navazovala na výše jmenovanou.¹⁰² Černý v ní zopakoval své stanovisko čerpat z kultury východní i západní. I přesto byl Barešem obviněn z toho, že tyto dvě kultury postavil proti sobě. „Vy jste byl první, kdo v československém tisku vyslovil obavy z nebezpečí jednostranné duchovní orientace na Východ, kdo vystoupil domněle za Západ, rozdělil sílu všelidské, evropské kultury na Západ a Východ, abyste tak postavil v umění a literatuře zásadně Západ proti Východu.“¹⁰³

---

⁹⁹ Tamtéž, s. 148.

¹⁰⁰ Východní kulturou byla rozuměna kultura sovětská, západní nejčastěji francouzská nebo německá kultura, s kterými měla česká nejvíce kulturních styků.

¹⁰¹ Tento názor vyslovuje ve své stati *Mezi východem a západem* v Kritickém měsíčníku z 8. srpna 1945, která byla zahrnuta do souboru Černého článků v edici *Skutečnost svoboda*. Jan ŠULC – Jaroslav KABÍČEK (edd.), *Václav Černý, Skutečnost svoboda. Kulturněpolitické stati a polemiky z let 1945-1948*, Praha 1995, s. 26-32.

¹⁰² Václav Černý navázal na stať *Mezi východem a západem* dalšími články, reagujícími na kritiku těchto jeho statí v tisku. Bareš nejdříve reagoval na Černého stať *Básníková trnitá cesta do socialistické společnosti (K problematice socialistické kultury u nás, 2)*, uveřejněné v prosinci 1945 v Kritickém měsíčníku. Ta se týkala obhajoby díla nedávno zemřelého Paula Valéryho, které bylo v československém tisku hodnoceno spíše negativně. Více viz tamtéž, s. 38-46.

¹⁰³ Gustav BAREŠ, *O cesty naší kultury. Otevřený dopis redaktoru „Kritického měsíčníku“ Dru Václavu Černému*, Tvorba 3, 1946, s. 34.

Popírá, že by komunisté odmítali přijímat prvky západní kultury a viní Černého z nabádání veřejnosti proti komunistickým kulturním snahám a z toho, že svými postoji vybízí k určitému bojkotu východní kultury. Argumentuje i závazkem z Košického vládního programu. „*Naše inteligence, naši spisovatelé, básníci, umělci a dramaturgové živě uvítali kulturní část vládního programu. Co říci o pokusech, které se snaží znemožnit nebo alespoň brzdit provádění těchto bodů vládního programu a které namísto tvořivé spolupráce na ideologické revisi, na vybudování nového kulturního programu se všemi prostředky snaží udržet to staré, co se ukázalo mělkým a zpuchřelým?*“¹⁰⁴

Bareš ve své polemice užívá osvědčené prostředky komunistických ideologů – apel na ostražitost před přijímáním „špatných“ vzorů a logickou návaznost na historii v přebírání podnětů slovanských. Bareš tak ve svém příspěvku zcela obrátil slova Černého, který se proti přijímání sovětské tvorby nebránil, ba dokonce sám vyzýval několikrát, aby se česká kultura neuzavírala žádným vlivům. Bareš využil Černého tvrzení o propojení české a západní kultury k tomu, aby vyvolal dojem, že se Černý staví proti východní kultuře a zároveň, aby Černého a další kritiky v očích čtenářů postavil do pozice těch, kteří bojkotují oficiální, vládou schválený kulturní program.

5.2.2 Zvězda, Leningrad a Praha

Nastoupená cesta lidově-demokratického státu s podporou kulturních pracovníků se zdála být, po uplynutí prvního poválečného roku, na první pohled upevněna. Personální výměna na Ministerstvu školství však znamenala pro komunisty nutnost posílit svůj vliv jinými směry. Kromě veřejné podpory z umělecké sféry se pozornost kulturních pracovníků KSČ začala stále více obracet na konkrétní instituce a jejich personální obsazení. Zvyšovala se také důležitost Kulturního a propagačního oddělení, které v létě změnilo vedení poté, co se jeho dosavadní vedoucí Jaromír Dolanský ujal postu ministra financí a jeho místo v Kulturpropu obsadil Gustav Bareš.¹⁰⁵

První velká zkouška stability přišla v srpnu 1946, když se objevila zpráva o zákazu časopisů *Zvězda* a *Leningrad* a vyloučení Anny Achmatovové, Michaila

---

¹⁰⁴ Tamtéž.

¹⁰⁵ J. RAUCHOVÁ, *Spoutané divadlo*, s. 90.

Zoščenka a několika dalších literátů¹⁰⁶ ze Svazu sovětských spisovatelů. Na výnos ÚV VKS(b) ze 14. srpna 1946 brzy navázaly další, ten z 26. srpna se týkal změn repertoáru v činoherních divadlech.¹⁰⁷ Vyloučení zmíněných literátů nezůstalo v Československu bez odezvy, zvláště když někteří z nich se osobně znali a udržovali písemný kontakt s českými spisovateli.¹⁰⁸ Československá kulturní veřejnost byla tímto krokem značně zaskočena, což lze vyzorovat i z jednotlivých vyjádření v tisku. Komunistické křídlo ideologů postupovalo na příkaz Kulturpropu¹⁰⁹ a intervenci v sovětské kultuře obsáhle komentovalo a zhodnotilo jako nutnou a přínosnou.

Jiří Taufer¹¹⁰ ve svém článku parafrázoval stanoviska ÚV VKS(b), čímž chtěl vyvrátit pochybnosti o správnosti obvinění těchto literátů, vyjádřené v reakcích některých československých periodik. Achmatovová byla podle usnesení básnířkou s pesimistickým a měšťáckým viděním světa, Zoščenko literátem, který se nepřizpůsobil novým sovětským poměrům a „novým“ sovětským lidem, které ve svém díle dokonce shazuje a vysmívá se jim. Toto jejich umělecké vyjádření je dle ÚV VKS(b) nepřijatelné, neboť by mohlo negativně ovlivnit pohled současného sovětského obyvatelstva na literaturu, je navíc jen apolitickým „*uměním pro umění*“.¹¹¹

V dalším ze svých článků již Taufer míří přímo na některá vyjádření v ostatním československém tisku. Autory článků v Dnešku, Svobodném slově a Svobodném zítřku označuje za „*zakuklené nepřátele Sovětského svazu*“¹¹², kteří se této kauzy snaží využít k tomu, aby dokázali svoje tvrzení o potlačování západní kultury v Sovětském svazu a také k určitému rozdmýchávání sporů mezi československými spisovateli a KSČ. „*[...] současně je tohoto případu využíváno i na vnitřní frontě k průhledným pokusům, vrazit klín mezi KSČ a spisovatele-komunisty i spisovatele, sympatisující s komunistickou stranou.*“¹¹³

---

¹⁰⁶ Nařízení se dotknulo například i Borise Pasternaka a Andreje Tichonova. Tamtéž, s. 91.

¹⁰⁷ Další usnesení se objevovala během následujících dvou let, poslední bylo z 11. ledna 1949. A. KUSÁK, *Kultura*, s. 527.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 209-210.

¹⁰⁹ J. RAUCHOVÁ, *Spoutané divadlo*, s. 91.

¹¹⁰ Jiří Taufer patřil k nejradikálnějším redaktorům Tvorby. Mezi lety 1945-1948 byl ředitelem nakladatelství Svoboda. Poté působil jako náměstek ministra zahraničí (1949-1950) a ministra informací a osvěty (1950-1953). V roce 1952 se účastnil jako člen tiskové komise procesu s Rudolfem Slánským. Poté byl ještě náměstkem ministra kultury (1954-1956). J. KNAPÍK, *Kdo byl kdo*, s. 236 (heslo Taufer Jiří).

¹¹¹ Jiří TAUFER, *K případu leningradských literárních časopisů*, Tvorba 36, 1946, s. 572-573.

¹¹² TÝŽ, *Nezvaní advokáti spisovatelů*, Tvorba 37, 1946, s. 582.

¹¹³ Tamtéž.

Provedené zásahy obhajuje nutností upravit sovětskou morálku narušenou válkou i fakt, že zásah přišel ze strany orgánu bolševické strany, která na takovýto krok má podle Hájka nárok díky své činnosti pro Sovětský svaz. Na konci svého článku však Taufer svým způsobem vyjadřuje pochybnosti, které jsou v protikladu s přijímaným názorem o neomylnosti Sovětského svazu a nutnosti následování jeho směřování, když píše: „[...]nelze mechanicky aplikovat soudobou problematiku v SSSR a způsoby jejího řešení na poměry v kterékoli zemi jiné“.¹¹⁴ Míni však, že se lze z vývoje v SSSR poučit a pro kulturní pracovníky to může být důvodem k zamyšlení se nad svým přínosem společnosti.

Ladislav Štoll ve svém poměrně rozsáhlém eseji,¹¹⁵ který se zpočátku zdá být taktéž komentářem ke kulturním otřesům v Leningradu, komentuje pouze československé kulturní poměry, k čemuž využívá i citací některých publicistů z ostatních periodik. Konkrétně se nesouhlasně vyjadřuje k článkům Františka Kovárny, jehož postoj k zakročení proti některým sovětským literátům paradoxně nebyl odmítavý, stejně jako třeba názor Václava Černého.¹¹⁶

5.2.3 Kulturní obec

Myšlenka, jak organizačně stmelit kulturní pracovníky a vytvořit tak pevnou výchozí základnu, která by byla oporou nového kulturního směřování, již nějakou dobu visela ve vzduchu. Na popud Kulturně-propagační komise ÚV KSČ byla v říjnu roku 1946 založena Kulturní obec.¹¹⁷ K jejímu programu se přihlásilo 41 kulturních pracovníků, především členů KSČ.¹¹⁸

Založení Kulturní obce bylo rozebráno i na titulní straně Tvorby. Lumír Čivrný ve svém článku shrnul hlavní cíle tohoto nového sdružení, směřující k aktivní podpoře kolektivní spolupráce kulturních pracovníků, která by měla vést k upevnění pozice kultury a jejího působení na společnost. „*Je to počín z nejvýznamnějších v našem*

---

¹¹⁴ Tamtéž, s. 583.

¹¹⁵ L. ŠTOLL, *Politika a poesie*, Tvorba 38, 1946, s. 597-599, 607.

¹¹⁶ Podrobnější rozbor viz A. KUSÁK, *Kultura*, s. 214-215.

¹¹⁷ Dne 6. října 1946 vyšel v Rudém právu k ustanovení Kulturní obce manifest *Českým kulturním pracovníkům*, který vyzýval k budování kultury v součinnosti s vývojem ostatních oblastí veřejného života v Československu. Aktivity Kulturní obce měly vycházet z tradic a zároveň být v souladu s novými podmínkami kulturního směřování. V. BROŽOVÁ – P. ČORNEJ – D. TOMÁŠEK, *Politické a kulturní souvislosti*, in: P. Janoušek a kol., *Dějiny I.*, s. 50.

¹¹⁸ Mezi členy byli například S. K. Neumann, Vítězslav Nezval, František Halas, Ivan Olbracht, Marie Majerová či Václav Husa. Tamtéž, s. 50-51.

kulturním životě od osvobození; může být právem už nyní pokládán za mezník ve vývoji.“¹¹⁹ Čivrný tedy hodnotí založení Kulturní obce jako zásadní událost kulturního života, avšak pro vedení KSČ byly čtyři desítky podpisů nedostatečným naplněním očekávání. Když navíc jen po týdnu od ustanovení Kulturní obce vznikl Kulturní svaz, tvořený 63 významnými nekomunistickými kulturními činiteli,¹²⁰ kteří se svým vystoupením přihlásili k projevu prezidenta Beneše na sjezdu spisovatelů, bylo více než jasné, že záměr KSČ, usilující o vytvoření jednotné kulturní organizace pod dohledem orgánů Ústředního výboru, se bude naplňovat jen velmi komplikovaně, pokud se vůbec podaří jej naplnit.

Avšak záhy se ukázalo, že existence dvou kulturních organizací zřejmě nebude životaschopná a že někteří členové obou zmíněných skupin by přistoupili k nějaké z forem spojení. Jiří Hájek ve svém komentáři k vývoji dění na kulturní scéně vyzdvihuje roli a program členů Kulturní obce, zároveň ale upozorňuje, že toto uskupení, byť tvořené členy a podporovateli KSČ, chtělo působit nadstranicky ve prospěch kultury. „*Všem, kdo tento projev četli, mohlo být jasno, že v něm čtyřicet komunistických či komunistické straně blízkých kulturních pracovníků podává ruku k společné práci těm, kdo v české kultuře mají na mysli především velké zájmy národní.*“¹²¹ Opatrnou rétoriku volí při zdůvodňování malé odezvy na program Kulturní obce. Je toho názoru, že mělo být osloveno široké spektrum osobností a měl jim být představen program ještě před jeho veřejným uvedením. Předěšlo by se tak dle Hájka možností, že se některé osobnosti postaví za program Kulturního svazu z důvodu obavy, že by svojí podporou Kulturní obce vyjádřili podporu KSČ. Tak totiž argumentoval, když se snažil vysvětlit menší úspěch Kulturní obce oproti Kulturnímu svazu. „*[...] mnozí z těch, kdo si více všímali jmen a politické příslušnosti těch, kdo podepsali první svolání Obce, než jeho obsahu a smyslu, reagovali na ně málo potěšitelnou nervositou [...]. Tuto nervositu zaplatili velmi draze tím, že se nakonec ocitli ve společnosti lidí, s nimiž velmi mírně řečeno, nemají nic společného.*“¹²² V této části svého článku Hájek naráží na některé z osobností z řad Kulturního svazu, které byly dlouhodobě v opozici ke komunistické politice, a opět používá argumentu o reakci,

¹¹⁹ Lumír ČIVRNÝ, *Od myšlenky k činům (k ustavení Kulturní obce)*. Tvorba 41, 1946, s. 642.

¹²⁰ K programu Kulturního svazu se přihlásili například Jaroslav Seifert, Václav Černý, Jaroslav Kvapil, Ferdinand Peroutka, Jan Zrzavý, Otakar Odložilík a další. V. BROŽOVÁ – P. ČORNEJ – D. TOMÁŠEK, *Politické a kulturní souvislosti*, in: P. Janoušek a kol., *Dějiny I.*, s. 51.

¹²¹ Jiří HÁJEK, *Rozkol nebo vyjasňování v české kultuře?*, Tvorba 44, 1946, s. 693.

¹²² Tamtéž, s. 694.

když je označuje za „*fašisující a zřetelně reakční elementy*“.¹²³ Celkově se však snaží o spíše umírněnou rétoriku a naznačení budoucího vývoje ve smyslu spolupráce.

Během dalších týdnů se uskutečnilo několik schůzek představitelů obou stran, v tisku se objevovaly různé články a ankety na toto téma.¹²⁴ Nakonec bylo 20. prosince zveřejněno prohlášení přípravného výboru *Kulturní jednoty*, tedy organizace vytvořené fúzí dvou předchozích. Ustavující valná hromada, na které byl do čela Kulturní jednoty postaven J. B. Kozák, se pak konala až v dubnu 1947. Nová organizace však nesplnila účel svého vzniku a nestala se ústředním orgánem sdružujícím kulturní pracovníky z různých odvětví, po únoru 1948 pak byla její činnost ukončena definitivně.¹²⁵

5.2.4 Divadelní revoluce

Legislativně bylo divadelnictví ukotveno v 19. století. Stále byl totiž v platnosti Divadelní řád Alexandra Bacha z roku 1850.¹²⁶ Přijetí zákona se připravovalo, změny se tak řídily podle aktuálních nařízení Ministerstva školství a osvěty, pod které byla definitivně převedena veškerá zbylá správa divadel, jejíž část dříve náležela Ministerstvu vnitra.¹²⁷ Situaci měly pod kontrolou i některé z největších a nejvlivnějších organizací. Několik jich fungovalo již od první republiky – například Dramatický svaz, Svaz českého herectva, Svaz divadelních ředitelů a Klub umělců.¹²⁸ Avšak nejvíce členů, kteří se po válce nadále aktivizovali v divadelnictví, měla protektorátní Národní odborová ústředna zaměstnanecká (NOÚZ).¹²⁹ Jedním z nich byl i Miroslav Kouřil,¹³⁰ přední iniciátor v tvorbě divadelního zákona. Tento muž byl zároveň členem další organizace působící na konci války a těsně po ní. Jednalo se o Revoluční odborovou

---

¹²³ Tamtéž, s. 693.

¹²⁴ V Tvorbě byla zveřejněna anketa, v které se ke spojení Kulturní obce a Kulturního svazu vyjádřili jejich zástupci – Václav Běhounek, Dr. Jan Bělehrádek, E. F. Burian, Jan Drda, František Halas, J. B. Kozák, Ivan Olbracht a Václav Řezáč. *Anketa Tvorby o spolupráci pokrokových sil v české kultuře. Ideovou jednotou k jednotě akční*, Tvorba 46, 1946, s. 721-724.

¹²⁵ Více viz A. KUSÁK, *Kultura*, s. 224.

¹²⁶ V. JUST, *Divadlo*, s. 35.

¹²⁷ Jednalo se o poskytování koncesí a policejní dozor prováděný policejními ředitelstvími, spadajícími právě pod Ministerstvo vnitra. J. RAUCHOVÁ, *Spoutané divadlo*, s. 47.

¹²⁸ Tamtéž, s. 30.

¹²⁹ NOÚZ byla pokládána za ilegální odbojové centrum KSČ, kterým se však stala zřejmě až v posledních měsících roku 1944. Více viz tamtéž, s. 35.

¹³⁰ Během studií na ČVUT v Praze se Miroslav Kouřil (1911-1984) seznámil s prostředím Burianova „Děčka“ a Burianovými vizemi divadelního směřování. Ke konci války patřil ke skupině divadelníků, kteří chystali plány na poválečnou změnu divadelní struktury. Poté se stal jedním z hlavních hybatelů nového vývoje v oblasti divadla a stál za několika návrhy divadelního zákona a jiných norem. Od poloviny roku 1946 byl předsedou divadelní komise při Kulturním a propagačním oddělení ÚV KSČ. Od roku 1948 působil v Divadelní a dramaturgické radě. Zároveň působil také na Ministerstvu informací, z kterého byl odvolán roku 1953. J. KNAPÍK, *Kdo byl kdo*, s. 140-141 (heslo Kouřil Miroslav).

radu divadelníků (RORD), složenou z lidí kolem Divadla D Emila Františka Buriana.¹³¹ Těsně po válce vzniká Ústřední rada odborů (ÚRO), pod jejíž Kulturní komisi spadalo i několik divadel – z nejnámějších a posléze, zejména z hospodářských hledisek, nejdiskutovanějších - Divadlo 5. května a Větrník.¹³²

Oficiálně se všechny zábavní podniky včetně divadel mohly znovu otevřít¹³³ po vydání nařízení vojenského velitele Prahy, generála Karla Kutlvašra, a to s okamžitou platností od 11. května 1945.¹³⁴ I přes často nepřehlednou situaci ve vedení souborů některé z nich uvedly ještě v následujících květnových týdnech nastudovaná představení. Zmatky do již tak nepříliš přehledné situace divadelních společností vnesla *Směrnice Revoluční odborové rady divadelníků*, která mimo jiné popisovala, jak postupovat při zabírání divadelních budov, při němž byla doporučena kooperace s národními výbory.¹³⁵ Zabírání postihlo jednak divadla původně německá – a to jak ve větších městech - například Nové německé divadlo (Neues Deutsches Theater) v Praze, které bylo přeměněno na Divadlo 5. května, tak německá divadla v pohraničí. Ale taktéž i divadla česká, jejichž dosavadní majitelé byli často posléze obviněni z kolaborace, mnozí však neoprávněně. Nejčastěji je zmiňován případ Divadla Vlasty Buriana a Divadla Anny Sedláčkové.¹³⁶ Právě k účelům personální výměny kolaborantů za „politicky spolehlivé lidi“ byly stanoveny takzvané očištné komise, které však, jak ilustrují dva výše zmíněné případy, svých pravomocí využívaly i pro diskreditaci některých známých jmen.¹³⁷

---

¹³¹ Kromě Miroslava Kouřila zde působili také další příslušníci této scény, Bohuš Machník, Zdeněk Podlipný a Jaroslav Pokorný. K nim přibyl Oldřich Kozák, který dříve působil v Národním divadle. J. RAUCHOVÁ, *Spoutané divadlo*, s. 35.

¹³² Tamtéž, s. 37-38.

¹³³ Zavření divadel a zábavních podniků bylo nařízeno Goebbelsovým výnosem ze září 1944. V. JUST, *Divadlo*, s. 37.

¹³⁴ J. ČERNÝ, *Osudy*, s. 19.

¹³⁵ Výměna vedení v divadlech se začala odehrávat již před příjezdem československé vlády z exilu. Jak byla rychlá, tak byla nejednotná a v každém divadle probíhala s jinou intenzitou. Více viz J. RAUCHOVÁ, *Spoutané divadlo*, s. 37. Kromě nastínění postupu převzetí divadla směrnice doporučuje, aby bylo důsledně dbáno na zamezení jakékoliv další působnosti kolaborantů, či lidí, kteří „*musí své jednání zodpovědět před lidovým soudem*“. Doporučeno pak je, aby se provoz divadla zahájil „*repertoárem, který by odpovídal významu doby*“. *Směrnice Odborové rady divadelníků z dubna 1945*, in: K. VONDRÁŠEK, *Sowjetisches Kulturmodell*, s. 20-21.

¹³⁶ Divadlo Vlasty Buriana bylo zabráno revoluční závodní radou v čele se Zdeňkem Podlipným. Burian měl znemožněn přístup do divadelních prostor a bylo na něj podáno trestní oznámení k Mimořádnému lidovému soudu. Po třech a půl měsících byl nakonec prohlášen za bezúhonného a propuštěn. Mezitím se však jeho scéna přejmenovala na Divadlo kolektivní tvorby a on už nebyl jejím vlastníkem. V případě Divadla Anduly Sedláčkové zakročilo svým rozhodnutím Velitelství revolučních gard, které nařídilo vlastníkovi Mozartea, aby s okamžitou platností ukončil pronájem tohoto objektu danému divadlu. V. JUST, *Divadlo*, s. 37.

¹³⁷ Eva FORMÁNKOVÁ, *Souvislosti divadelního života*, in: P. Janoušek a kol., *Dějiny*, s. 89.

Jednou z hlavních person, které se velmi aktivně podílely na novém uspořádání divadelních poměrů v Československu, byl již zmiňovaný Ing. Miroslav Kouřil. Povoláním architekt, který se během svého studia na ČVUT v Praze dostal do právě otevřeného Divadla D Emila Františka Buriana, jehož úvahy a vize o novém uspořádání divadelní struktury ho velmi ovlivnily a čerpal z nich ve svých poválečných návrzích nejen divadelního zákona, ale i celého uspořádání a nového směřování československého dramatického umění.¹³⁸ Kouřil se tak v rámci RORDu podílel nejen na vypracování výše uvedené směrnice, ale měl také hlavní podíl na vypracování *Memoranda pro novou českou vládu*, které bylo dne 13. května předáno ministru Nejedlému. Tento dokument požadoval označení divadel za „veřejné ústavy“, se kterými se nemá jednat „jako se zbožím“, neboť pak mezi nimi vzniká „konkurenční boj“, který však má za následek pouze snížení „pravé svobody umělecké tvorby“. Ta má být „tendenční“, jen tak se prý dosáhne „využití celého divadelního dědictví československého“. Byl vysloven požadavek předložení divadelního zákona do čtyř měsíců s tím, že jako vodítko pro jeho vytvoření zahrnovalo *Memorandum* i jeho rámcový text. Ten v mnoha ohledech zvýhodňoval Odborovou radu (právě se tvořící z Revoluční odborové rady).¹³⁹ Obsahově vycházel nejen z výše zmíněných návrhů Burianových, s kterými byl Kouřil detailně seznámen díky úzké spolupráci s ním,¹⁴⁰ ale také z *Dekretu o znárodnění divadel v sovětském Rusku z 26. srpna 1919*,¹⁴¹ pro svou právní formu však nebyl použitelný.

Nástin změn v divadelnictví dle RORDu byl nejdříve 12. května přednesen 42 zástupcům divadel, poté, 22. května, na shromáždění závodních rad v Národním divadle, kde také došlo k zvolení Odborové rady divadelníků (ORD), která se stala nástupkyní Revoluční odborové rady divadelníků.¹⁴²

Dalším dokumentem inspirovaným Kouřilovými návrhy byl *Výnos Ministerstva školství a osvěty č. B 150.001 - II* ze dne 8. června 1945,¹⁴³ který rušil divadelní koncese

---

¹³⁸ Miroslav Kouřil se na studia do Prahy dostal právě v roce 1933, kdy E. F. Burian zakládal své Divadlo D, kde pak Kouřil působil nejen jako herec, ale později také jako výtvarník a technický vedoucí. J. RAUCHOVÁ, *Spoutané divadlo*, s. 32-33.

¹³⁹ *Memorandum Ústřední rady odborů ministerstvu školství a osvěty ze dne 13. května 1945 o řešení otázky českého divadelnictví v nové Československé republice*, in: K. VONDRÁŠEK, *Sowjetisches Kulturmodell*, s. 25-31.

¹⁴⁰ J. ČERNÝ, *Osudy*, s. 15.

¹⁴¹ V. JUST, *Divadlo*, s. 35.

¹⁴² J. RAUCHOVÁ, *Spoutané divadlo*, s. 38-39. J. ČERNÝ, *Osudy*, s. 19.

¹⁴³ *Výnos MŠO z 8. června 1945 č. B 150.001 - II o zrušení divadelních koncesí a produkčních licencí a přechodné úpravě správy divadel a jiných podniků*, in: K. VONDRÁŠEK, *Sowjetisches Kulturmodell*, s.

a produkční licence. Potvrdil tak etatizaci divadel, a i když byl koncipován jako předpis „pro přechodnou dobu“, platil spolu s ostatními nařízeními až do března 1948, neboť k definitivní úpravě mělo dojít až vydáním divadelního zákona, jež se na další dva roky stal předmětem vleklých sporů. Z podnětu ORD byla následujícím výnosem¹⁴⁴ téhož ministerstva zřízena Divadelní rada při Ministerstvu školství a osvěty, která ovšem po roztržce se svým předsedou, Jaroslavem Kvapilem, a poté, v podstatě bez jeho uvědomění, ukončila k poslednímu zářijovému dni roku 1945 svou činnost. Kvapil totiž brzy vycítil svou pouze reprezentativní úlohu v čele rady. Ministr Nejedlý ho, i přes Kvapilovu dvojitou žádost, nepozval na osobní konzultaci dění okolo chystaných změn, zanedlouho se členové rady začali veřejně ohrazovat proti Kvapilově vedení, i přes to, že právě Kvapil nebyl jejich přičiněním u vytvoření dvou zásadních výnosů. První z nich obsahoval návrhy jmen na posty uměleckých ředitelů divadel. Druhý se týkal rozvrstvení divadelní sítě, kde mělo dojít k decentralizaci. Tyto návrhy pak byly prezentovány na konferenci československých divadelníků, jejíž účastníci nedočkavě očekávali uvedení definitivních plánů na řešení nepřehledné situace, zejména v oblasti pracovních poměrů, a také konečnou podobu divadelního zákona. Vize představitelů vedoucích divadelnických organizací, podpořené proslovy známých osobností z tohoto oboru, sice byly na konferenci představeny, ale k jejich veřejnému projednání již nedošlo.¹⁴⁵ Hned 27. července 1945 totiž vyšel výnos *Ministerstva školství a osvěty*, který upravoval podmínky provozování divadel. Podle předešlého výnosu správa divadel spadala pod závodní rady a to do 31. července. Od 1. srpna pak byli tímto novým výnosem stanoveni konkrétní provozovatelé – stát (ten byl výhradním provozovatelem Národního divadla a jeho Studia), země, československá armáda, Ústřední rada odborů, Svaz české mládeže, města, družstva měst a družstva divadelníků a návštěvníků. Jmenovaným byly pak přiděleny jednotlivé divadelní scény pražské, brněnské a ostatní divadla v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Vedení divadel měli zajišťovat umělecký a administrativní ředitelé, kteří nesli zodpovědnost vůči

---

36-37. (Pozn.: v publikaci zřejmě došlo k překlepu v čísle výnosu, neboť je uváděn pod č. B 1500.001 – II).

¹⁴⁴ Výnos vyšel dne 13. června 1945. Bylo v něm určeno i personální obsazení této Rady – Jaroslav Kvapil, E. F. Burian, Dr. Ing. Jiří Kroha, Dr. Josef Träger, Jan Kopecký, Stanislav Neuman, Ing. arch. Miroslav Kouřil, Jan Škoda a Jiří Kupka. Divadelní rada měla sloužit jako poradní orgán ministerstva v oblasti divadelnictví. Celé znění viz *Výnos MŠO z 13. června 1945 č. B 150.002 – II o zřízení divadelní rady při ministerstvu školství a osvěty, jako uměleckého a kulturně politického poradního sboru pro zásadní otázky v divadelnictví*, tamtéž, s. 40.

¹⁴⁵ J. RAUCHOVÁ, *Spoutané divadlo*, s. 50-52.

provozovateli, svému zaměstnavateli. Výnos byl stanoven pro sezónu 1945/1946 a do budoucna se opět počítalo s vydáním zákona, který by řešil případné organizační změny.¹⁴⁶ Stanovením těchto provozních podmínek tak byl splněn další z požadavků vyslovených v Kouřilově návrhu schváleném 2. června 1945 Odborovou radou divadelníků.¹⁴⁷ Výnos se už však nezabýval zajištěním financí na samotný chod divadel, jednou ze zásadních problematik nového uspořádání těchto kulturních institucí.

Zrušení soukromého vlastnictví se dotknulo i kočovných divadelních společností působících na venkově, namísto kterých pod záštitou ministerstva zemědělství vzniklo *Vesnické divadlo*, od něhož si ministr Ďuriš sliboval rozšíření myšlenek socialismu mezi venkovským obyvatelstvem.¹⁴⁸

Opětovná obměna provozovatelů (z nichž mnozí dostali divadla do své kompetence bez předchozí domluvy a určení dalších provozních podmínek¹⁴⁹) začátkem první poválečné sezóny však ihned odhalila zásadní slabinu, která se stala pomyslnou Achillovou patou i v sezónách budoucích. Bylo jí nevyřešené financování divadel, které po propuknutí návštěvnické krize, podpořené měnovou reformou¹⁵⁰ i změněným předplatitelským systémem, jež se měl nyní přeorientovat na nového, „lidového“ diváka, začalo neblaze dopadat na celý nastolený systém. K ustálení situace nepřispělo ani výše zmiňované ukončení činnosti Divadelní rady Ministerstva školství a osvěty, která měla působit jako orgán zastupující divadelníky na celostátní úrovni. Brzy se k neutěšené finanční stránce začaly přidávat i stále vyhrcořenější rozmíšky ohledně formy dlouho očekávaného divadelního zákona, které se taktéž staly jedním z ožehavých témat dalších dvou let a pravidelně přilévaly olej do ohně ve sporech znesvářených politických stran.¹⁵¹

Finanční hledisko hrálo také nemalou roli v utváření poválečné divadelní sítě. Ta se po prvních měsících takzvané divadelní revoluce, jak byla druhá polovina roku 1945

---

¹⁴⁶ Výnos MŠO z 27. července 1945 č. B 152.227 – II o rozdělení divadel a divadelních oblastí v Čechách a na Moravě a úpravě provozovatelských poměrů v období 1945/46, in: K. VONDRÁŠEK, Sowjetisches Kulturmodell, s. 61-63.

¹⁴⁷ *Návrh postupu ve věcech divadelních vypracovaný Ing. Miroslavem Kouřilem a schválený presidiem Odborové rady divadelníků ve schůzi 2. června 1945*, tamtéž, s. 34-36.

¹⁴⁸ V. JUST, *Divadlo*, s. 40-41.

¹⁴⁹ J. ČERNÝ, *Osudy*, s. 22.

¹⁵⁰ Měnová reforma byla vyhlášena dekretem prezidenta ze dne 20. října 1945, který nabýval účinnosti od 1. listopadu t. r. Dekret prezidenta republiky č. 91/1945 Sb., o obnovení československé měny, Praha 20. října 1945, dostupné z http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=91/1945&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy [online zdroj], 15. 4. 2014.

¹⁵¹ K tomuto tématu J. ČERNÝ, *Osudy*, s. 22-23.

v tomto kulturním odvětví nazývána, pomalu ustalovala a brzy se začalo ukazovat, že ne všechny zamýšlené projekty se budou moci realizovat, minimálně ne v předpokládaném časovém horizontu.¹⁵² Ze záměrů, jež se podařilo uskutečnit ještě do konce roku 1945, lze zmínit například založení jednotného vzdělávacího institutu pro budoucí divadelníky – v říjnu vznikla v Praze *Akademie múzických umění*.¹⁵³

Vývoj prvního mírového půl roku v kultuře nijak neovlivnil nástup takzvané „druhé vlády Zdeňka Fierlingera“ 6. listopadu 1945, neboť na dvou, pro kulturu rozhodujících ministerských pozicích, se neudály žádné změny, Zdeněk Nejedlý i Václav Kopecký zůstali ve svých funkcích. Na úrovni organizací, které se snažily zasáhnout do dění okolo divadla, však stále sílila pozice *Divadelní komise Kulturně propagačního oddělení Ústředního výboru KSČ*, vedená opět ústřední postavou divadelní revoluce, Miroslavem Kouřilem. Komise předkládala oficiální návrhy Ministerstvu školství a osvěty, její členové se snažili působit i přes další organizace (například Ústřední radu odborů) a také svými články právě v týdeníku *Tvorba*. V této činnosti pokračovala i následující rok, v kterém se snažila svoji pozici upevnit a ovlivnit další dění v kulturní sféře.

5.2.5 Nový ministr školství a osvěty

KSČ sice volby vyhrála, ovšem nebylo možné se vyhnout povolebním změnám na některých ministerských pozicích. Dne 19. června 1946 podala demisi vláda Zdeňka Fierlingera a začala jednání o sestavení vlády nové. Už v jejich počátku bylo zřejmé, že Zdeněk Nejedlý bude muset post ministra školství opustit. Proto už 21. června společně s ministrem Kopeckým, kterému funkce na Ministerstvu informací zůstala, v tajné dohodě rozhodli o proměně *Distribučního sboru dramaturgů v Státní dramaturgickou komisi*.¹⁵⁴ Ta se se svými cenzurními a dohlížitelstvími kompetencemi¹⁵⁵ stala opěrným

---

¹⁵² Jedním z těchto velkých plánů byl například i záměr E. F. Buriana založit v Praze, Brně, Olomouci a Ostravě divadelní školy, v těchto městech a ve Zlíně pak chtěl vést „Blok spojených divadel“, dohromady deset scén zaštitěných jeho osobou. Tento vpravdě obrovitý záměr se nakonec nekonal, určitá část ale uskutečněna byla, avšak pouze na několik měsíců – od července do konce roku 1945 fungovalo Družstvo Divadel Práce, které pod Burianovým vedením sdružovalo tři scény Národního divadla v Brně, operetu v Karlíně a „Děčko“. Tamtéž, s. 38.

¹⁵³ AMU byla ustanovena prezidentským dekretem ze dne 27. října 1945. Tamtéž, s. 23.

¹⁵⁴ J. RAUCHOVÁ, *Spoutané divadlo*, s. 74.

¹⁵⁵ Dohodnuté kompetence Státní dramaturgické komise v plné šíři viz *Informace pro ministra Stránského o dohodě ministrů Nejedlého a Kopeckého ve věci Státní dramaturgické komise*, in: K. VONDRÁŠEK, *Sowjetisches Kulturmodell*, s. 83-85.

bodem komunistů v divadelnictví spadajícího pod správu Ministerstva školství, kam byl nově dosazen národní socialista Jaroslav Stránský. Václav Kopecký se snažil na své ministerstvo převést některé z kompetencí Ministerstva školství, které pod novým vedením omezilo součinnost s Ministerstvem informací.¹⁵⁶

Jedním z prvních výnosů nového ministra školství Stránského bylo schválení plánu divadelních provozovatelů na novou sezonu. Ten byl vypracován ještě za ministrování Zdeňka Nejedlého a i když ho nový ministr schválil, od počátku se díval na hospodaření divadel velmi skepticky. Úřad přebíral v době, kdy se naplno projevil důsledek divácké krize. Na tu doplatilo megalomansky pojaté zaštitění sítě divadel *Ústřední radou odborů*, která v květnu musela tato divadla přenechat návštěvnické organizaci *Lidové divadlo*, čímž však problém nebyl zdaleka vyřešen, zejména v případě Divadla 5. května, pod tíhou finanční tísně zaniklo i divadlo Větrník. Tlak na definitivní podobu divadelního zákona sílil ze všech stran, jeho vypracování bylo podmíněno „budovatelským programem“ a vzhledem ke stále více se vyhrocující situaci v divadelnictví tak bylo požadováno jeho konečné vypracování do 30. září 1946. Tento termín Ministerstvem školství dodržen nebyl, na osnově se však nadále pracovalo a to pod taktovkou bývalého ředitele Národního divadla, Dr. Karla Neumanna.

Naléhavost vzniku zákona dokládá i aktivita prezidenta Beneše v této oblasti, z jehož popudu byla od února 1946 zahájena činnost na další verzi divadelního zákona divadelní sekci *Státního úřadu plánovacího*, tvořenou z členů nejvýznamnějších kulturních seskupení – Svazu českého herectva, Ústřední matice divadelního ochotnictva československého, Syndikátu českých spisovatelů, Ústřední rady odborů, Dramatického svazu a Sdružení pro dramatickou tvorbu. Práce této skupiny byla pozastavena na příkaz tehdejšího ministra Nejedlého, který opět pověřil tímto úkolem skupinu kolem Miroslava Kouřila. Jejich verze nebyla poté, jako již jejich předešlý návrh, přijata po projednání v připomínkovém řízení.¹⁵⁷ Když pak nastoupil do úřadu ministr Stránský, snažilo se komunistické křídlo kolem Kouřila ovlivňovat průběh vývoje osnovy tvořené na ministerstvu. Využilo k tomu zaštitění Divadelní komise, která se k 13. listopadu změnila na *Ústřední divadelní komisi*. Pod tou pak vzniknul *Divadelní svaz*, který byl informován o záměrech ministra Stránského skrze některé

---

¹⁵⁶ J. RAUCHOVÁ, *Spoutané divadlo*, s. 90.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 67. J. RAUCHOVÁ, *Spoutané divadlo*, s. 92-95.

umělecké ředitele, s kterými Stránský vývoj osnovy konzultoval.¹⁵⁸ Důkazem, že o záměrech ministra Stránského částečně navrátit správu divadel soukromým osobám, provozovatelům z doby před 8. červnem přiznat majetkovou náhradu či odstranit z divadel ideologická hlediska, byli lidé kolem Ústřední divadelní komise obeznámeni, je i článek Oldřicha Koblížka, který v něm několikrát upozorňuje na veřejnoprávní status divadel v Československu, jenž určuje jejich správu do rukou státu a jeho částí – zemím a obcím. Kvituje možnost, že by se k těmto správcům připojila i družstva, která považuje za „*věcně nejvhodnější útvary pro divadelní podnikání, neboť sdružují divadelníky na podkladě svépomoci ke společné tvůrčí práci*“.¹⁵⁹ Naopak vylučuje účast spolků na správě divadel, protože podle něj nesplňují požadavky hospodářské ani personální stability. Provoz divadel v rukách soukromých osob zavrhuje zcela, když používá argumenty dle tehdejšího úzu o tom, že soukromí vlastníci divadel na této činnosti vydělávali na úkor svých zaměstnanců. „*[...]soukromé podnikání vedlo zvláště v oboru operetním ke známému vykořisťování zaměstnanců a obohacování se jednotlivců na úkor celku*“.¹⁶⁰ Krátký časový úsek, vymezený Ministerstvem školství na přepracování navrhované osnovy, obhajuje Koblížek významem zákona. „*Z toho je patrné, jakou důležitost vláda právě osnově divadelního zákona přikládá*“.¹⁶¹

Když ministerstvo na konci září svůj návrh zákona nepředložilo, využila toho opozice k vystupňování kritiky proti ministru Stránskému a podniknutým krokům jeho ministerstva. Jaroslav Pokorný¹⁶² ve svém příspěvku obhajuje kulturní politiku za vedení Zdeňka Nejedlého, kdy došlo k již zmiňované proměně divadelní sítě i souborů. Ta se však v mnoha případech v následujících měsících ukázala jako problémová, nicméně Pokorný ji pokládá za správnou s tím, že například ztrátovost divadel v pohraničí přičítá na vrub tomu, že se sem noví obyvatelé, potencionální diváci, stěhovali postupně během roku. Proto zakládání nových divadel v těchto lokalitách vidí jako přínosné. „*V tomto případě může být jenom spor o to, bylo-li lépe udělat to, co se udělalo, nebo nechat nově osidlované oblasti bez kultury vůbec.*

---

¹⁵⁸ Uměleckými šéfy spolupracujícími s Divadelním svazem byli například Jindřich Honzl či Jan Škoda. Tamtéž, s. 94.

¹⁵⁹ Dr. Oldřich KOBLÍŽEK, *Divadelní zákon na obzoru*, Tvorba 39, 1946, s. 613.

¹⁶⁰ Tamtéž.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 614.

¹⁶² Dramaturg a divadelní teoretik Jaroslav Pokorný (1920-1983) začínal ve válečných letech 1940-1941 v Burianově „Děčku“. V létě 1946 se stal členem Divadelní komise Kulturního a propagačního oddělení. V padesátých letech působil na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy (1949-1950), poté na DAMU (1951-1957). J. KNAPÍK, *Kdo byl kdo*, s. 195 (heslo Pokorný Jaroslav).

*Odpověď je jasná.*¹⁶³ Již však neuvádí, co se v pohraničí dělo po válce, kdy na doporučení Revoluční odborové rady divadelníků národní výbory živelně odstraňovaly majitele divadel i herce. K argumentu, že divadla soukromníků prosperovala na rozdíl od těch kolektivně vlastněných, kontruje: „*I v tomto případě tedy může být spor jen o to, která cesta je správnější, jestli cesta kultury, nebo cesta obchodní exploitace nevkusu.*“¹⁶⁴ Obhajoval tak po válce rozšířený názor, že soukromé divadelní společnosti působící před válkou, provozovaly divadlo jako výdělečnou obchodní činnost.

Jiří Hájek pak ve svých článcích míří přímo na osobu ministra Stránského. „*Jeho strana*“ totiž podle Hájka „*až do znechucení operuje heslem ‚nezávislosti‘ a ‚autonomie‘ kultury*“, což má v očích veřejnosti z KSC vytvořit ty, kteří narušují „*svobodný vývoj [...] kultury*“. Autor například viní ministra Stránského z uzavření divadla Větrník, které se však dlouhodobě potýkalo s finančními problémy a zastavení jeho činnosti se tak ukázalo jako neodvratné, což bylo vodou na mlýn komunistické kritice. Strana národních socialistů měla tímto způsobem „*používat své politické moci*“ proti „*umění pokrokovému*“. V závěru autor vyzývá „*kulturní veřejnost*“ k ochraně divadla „*před diletantskými pokusnými zásahy politické chirurgie, která na něm chce zkoušet své čáry a kouzla*“.¹⁶⁵ O týden později Hájek ve své stati upozorňuje na rozdíly mezi ministerstvem informací, které připravuje „*velkou centrální organizaci divadelních návštěvníků, která se stane spolehlivou oporou celého našeho divadelního života*“, zatímco „*ministr školství připravuje pod záminkou ‚šetření na kultuře v rámci dvouletého plánu‘ vyhlazovací boj proti divadlům*“.¹⁶⁶

Na přelomu let 1946 a 1947 byly nakonec předloženy dvě osnovy zákona. V prosinci zveřejnil svou verzi Státní úřad plánovací, který po změně na Ministerstvu školství obnovil práce na dokončení této osnovy, a 2. ledna 1947 podalo svůj návrh i Ministerstvo školství, jehož verze vzbudila pobouření, neboť se potvrdilo to, co bylo veřejným tajemstvím, totiž, že ministr Stránský chce částečně povolit návrat soukromých vlastníků.

---

¹⁶³ Jaroslav POKORNÝ, *Zákulisí divadelní krise*, Tvorba 49, 1946, s. 786.

¹⁶⁴ Tamtéž.

¹⁶⁵ J. HÁJEK, *Kdo brání svobodu umělecké tvorby?*, Tvorba 50, 1946, s. 804-805.

¹⁶⁶ TÝŽ, *Ministerstvo pro potírání kultury aneb tajemné souvislosti jedné kampaně*, Tvorba 51-52, 1946, s. 814-815.

5.2.6 Nový repertoár pro nového diváka

Hned 7. ledna 1946 byl společnými silami Divadelní komise a ÚRO založen přípravný výbor *Svazu provozovatelů divadel* vedený jedním z příznivců komise, Jiřím Kupkou. Už o dva týdny později se členové tohoto Svazu, spolu s některými dalšími zástupci uskupení zainteresovaných v divadelním životě, sešli s prezidentem Benešem, s kterým konzultovali situaci v tomto odvětví a jak zlepšit především hospodářskou stránku fungování divadel.¹⁶⁷

Divadelní komise se snažila angažovat i v oblasti dramaturgie, 16. února 1946 vznikl *Distribuční sbor dramaturgů*, který se stal v této oblasti další posilou pro Divadelní komisi i Ministerstvo informací, pod které oficiálně spadal. Měl se postarat o sjednocení repertoáru českých divadel a vykonávání dohledu nad jeho dodržováním. Divadla musela sboru s předstihem zasílat seznam děl, která žádala schválit pro budoucí uvedení. Sbor pak posoudil, zda konkrétní hra splňuje nároky „lidového diváka“ na kvalitní představení.

Poválečný kulturní kurz orientovaný na tohoto „nového“ diváka si žádal i změnu repertoáru. Zavržení byli němečtí autoři, na scénu se naopak vrátila domácí, již osvědčená díla, zejména pak tvorba 19. století. Stále žádaná byla také tematika války a se vzestupnou tendencí se začaly objevovat hry sovětských dramatiků. Žánrem, jenž byl v podstatě označen jako „brak“ a byla na něm dokonce ministerstvem vnitra ponechána daň, která se předtím vztahovala i na všechny ostatní divadelní inscenace, se stala opereta. Vzhledem k tomu, že však představení tohoto druhu patřila k nejnavštěvovanějším, bylo minimálně z finančních důvodů brzy jasné, že je nelze ignorovat.¹⁶⁸ Dalším ze signifikantních znaků poválečného divadla byl důraz na realnost uváděných děl. Realismus jako vrcholná forma uměleckého vyjádření nejen na divadle, ale ve všech kulturních odvětvích. Avantgardní směry, před válkou zastoupené zejména levicově orientovanými umělci, postupně nabývaly negativních konotací. Tento vývojový trend měl však své kořeny již v době první republiky. Mnozí z umělců si totiž prošli vývojem od avantgardy k socialistickému realismu. U některých se jednalo o přerod poměrně extrémní,¹⁶⁹ jiní, ač sympatizanti či členové KSČ, naopak byli

---

¹⁶⁷ J. RAUCHOVÁ, *Spoutané divadlo*, s. 71-73.

¹⁶⁸ E. FORMÁNKOVÁ, *Souvislosti*, s. 92.

¹⁶⁹ Zde lze jako příklad uvést S. K. Neumanna, dříve čelného představitele anarchistů, který se v poválečné době stal jedním z nejvýraznějších členů marxistického křídla umělců. A. KUSÁK, *Kultura*, s. 71-76.

zastánci určité variability a svobodného uměleckého projevu.¹⁷⁰ Po válce dochází k posílení vlivu socialistického realismu, zatímco avantgarda je oslabena nejen odlivem svých zástupců, ale i celkovou krizí moderního umění, které dle mnohých již došlo svého vrcholu a nic nového tak nemůže přinést.¹⁷¹ Množily se i názory, které avantgardní umění ztotožňovaly s myšlenkami maloměšťáctví spojovaného s fašismem.¹⁷²

Jak byl v tisku prezentován nově nastoupený směr divadelní dramaturgie, je možné ilustrovat například článkem Jindřicha Honzla, jehož názorový a umělecký vývoj značně korespondoval s názorovým vývojem mnohých jeho kolegů. Honzlova divadelnická činnost se, od poetismu a surrealismu před druhou světovou válkou, přeměnila po válce, kdy se Honzl stal jedním z organizátorů takzvané „divadelní revoluce“, na tvorbu socialistického realismu.¹⁷³ „*Umělec vytváří novou skutečnost (uměleckou skutečnost) v tom smyslu, že vyjadřuje touhu, naději a podnětivý sen tvůrce, a že tím vyjadřuje touhy i představy všech, kdo usilují o šťastnější, krásnější a lidštější budoucnost pro všechny*“.¹⁷⁴

V tisku se však k tomuto tématu neobjevovaly pouze články českých tvůrců a kritiků, ale i části děl a úvah zahraničních osobností levicové kultury. V Tvorbě tak například vyšla na výročí nedožitých osmdesátých narozenin francouzského spisovatele a dramatika Romaina Rollanda jedna z jeho esejí zahrnutých v práci *Divadlo lidu*, v které apeluje na divadelní umělce, aby se dali „*vést instinktem lidu, neboť tento instinkt mluví upřímně a nemůže být sporu, čemu dává přednost*“. Lidový divák dle Rollanda požaduje „*napodobení takového reálného prostředí, které je mu známo*“.¹⁷⁵

6 Tvorba 1947

Z dalšího ročníku Tvorby byla k rozboru vybrána dvě témata. Jednak další pokračování sporů o divadelní zákon. Situace v tomto oboru se totiž vyostřovala

---

¹⁷⁰ Určitým protikladem Neumannovi byl Karel Teige. Příznivec nové formy proletářského umění ovlivněný francouzskou avantgardou, jehož obdiv k Rusku se eliminoval až na konci třicátých let, po čistkách v SSSR, při nichž bylo odstraněno i mnoho avantgardních umělců. Tamtéž, s. 76-87.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 165-166.

¹⁷² O pohledu na možné formy fašismu v poválečné době viz tamtéž, s. 208.

¹⁷³ Jindřich Honzl (1894-1953) patřil k zakladatelům Osvobozeného divadla, otevřeného v roce 1926. Po druhé světové válce se velmi angažoval při zavádění nových podmínek v divadelnictví, při Národním divadle založil svoji scénu, *Studio ND*, které však ukončilo svoji činnost již v roce 1948, po třech letech působení. J. KNAPÍK, *Kdo byl kdo*, s. 105 (heslo Honzl Jindřich).

¹⁷⁴ Jindřich HONZL, *Nejspolečenštější umění*, Tvorba 13, 1946, s. 205.

¹⁷⁵ Romain ROLLAND, *Lidové divadlo*, Tvorba 5, 1946, s. 75.

zejména v otázce finanční situace divadel, z které byl obviňován ministr Stránský. Ten byl v článcích čím dál častěji líčen jako někdo, kdo československé divadlo vede do záhuby.

Druhé analyzované téma, polemika mezi Gustavem Barešem a Ferdinandem Peroutkou, se od případu Josefa Trägera, který skončil po kritice ministra Stránského na pozici redaktora Svobodného slova, proměnila v obsáhlou kritiku ze strany Gustava Bareše. Ten zcela bez servítků označil nekomunistické novináře za ty, co se snaží svou činností narušit nastolený režim. Zároveň Bareš obhajoval postavení komunistů jako nejdůležitější strany ve státě, která chrání zájmy lidu před politikou ostatních parlamentních stran. V této polemice je znázorněna i Barešova kritika prvorepublikových poměrů, zejména když naráží na Lidové noviny, spjaté s osobou ministra Stránského a jeho rodiny, která byla jejich vydavatelem.

6.1 Novoroční projev ministra informací Václava Kopeckého

V prvním čísle šestnáctého ročníku Tvorby byl otištěn projev ministra informací Václava Kopeckého, ve kterém shrnuje kroky, které by se měly udělat v kultuře a školství v nastávajícím roce. V oblasti hospodářství prý již byly podmínky k novému rozvoji dostatečně upevněny a nyní by se tak mělo stát i v oblasti kulturní. V té se dle ministra dělají změny obtížněji kvůli její povaze samé a též díky kulturním zvyklostem společnosti. A to prý umožňuje reakci působit právě největší mírou v těchto odvětvích. Konkretizuje pak v tomto duchu dvě ministerstva, spadající pod správu ministrů národně socialistické strany, která byla komunistické politice velkými oponenty. Ministerstvo školství a osvěty pod vedením Jaroslava Stránského a Ministerstvo spravedlnosti, které řídil Prokop Drtina. „*Není náhoda, že se u nás reakce utíká v oblast školství a výchovy, v oblast práva a justice, aby se tu pokoušela vytvořiti si obranné posice a aby se odtud snažila vzdorovati novému duchu lidové demokracie, brzditi nebo mařiti pokrokový vývoj v republice.*“¹⁷⁶ V textu pak ministr Kopecký shrnuje nejpalčivější otázky kulturní politiky – reformu školství, etatizaci rozhlasu, filmu a institucí, zajišťujících konání kulturních akcí, legislativní zaštitění dohledu nad knižním trhem a přijetí divadelního zákona. Tyto sféry se staly v kulturní politice opravdu ožehavými tématy, neboť ministři strany národně socialistické nepostupovali

---

¹⁷⁶ Václav KOPECKÝ, *O další směr naší kulturní politiky*, Tvorba 1, 1947, s. 1.

v jejich plnění zcela dle požadavků komunistů, a tak se jejich řešení, i přes často naléhavost situace, stále oddalovalo na úkor jejich stabilizace. A to bylo důvodem k zostření kritiky ze strany komunistických politiků i tisku. V očích veřejnosti pak mohli snadněji své politické protivníky napadat z nedodržování dohodnutých kroků, které brání novému směru poválečného vývoje a v některých případech je i dokonce veřejně podezírat z napomáhání „reakci“. Kopecký takto učinil v článku na několika místech. V závěru svoji tezi ještě zopakoval. „Vidíme, že se reakci podařilo získat v kulturní oblasti leckteré spojence. Vidíme např., že reakci jde na ruku dnes ona byrokracie, která svojí pasivitou dovedla dříve zdržovat vyřízení řady důležitých věcí, ale která provozuje největší aktivitu nyní, když vidí možnost pohřbítí mnohé novoty a křísiti staré neblahé kulturní pořádky.“¹⁷⁷

6.2 Vyostřování ideové polemiky

6.2.1 Bareš versus Peroutka

Jednou z největších tiskových polemik roku 1947 se stala výměna názorů Gustava Bareše a Ferdinanda Peroutky. Bareš využil kauzy kolem Josefa Trägera,¹⁷⁸ který skončil na pozici divadelního redaktora ve Svobodném slově poté, co vznikl několika Trägerovy články v tomto listu spor mezi ním a ministrem Stránským.¹⁷⁹ V návaznosti na tuto kauzu začal Bareš s Peroutkou obšírně polemizovat nad několika významnými problematikami a využil tohoto prostoru ke kritice ostatních politických stran a jejich spřízněných listů.

---

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 19.

¹⁷⁸ Josef Träger (1904-1971) byl přední divadelní kritik a historik, který svými odbornými statěmi přispíval před válkou do například do Práva lidu. V období takzvané druhé republiky byl ředitelem nakladatelství Melantrich a to až do roku 1947. Ve válečných letech se snažil přes Melantrich podporovat spisovatele, kteří nemohli vydávat svá díla. Po skončení války byl obviněn z kolaborace, nakonec v roce 1947 bylo stíhání zastaveno, k čemuž dopomohla i zmiňovaná pomoc perzekvovaným spisovatelům. V roce 1945 se stal jedním z členů Divadelní rady Ministerstva školství a osvěty. Po válce také přispíval například do Divadelního zápisníku nebo právě do Svobodného slova, odkud odešel po výše jmenovaném sporu. Přednášel na divadelní fakultě Akademie múzických umění. V roce 1948 se stal členem Divadelní a dramaturgické rady ministerstva školství a kulturní komise Ústředního akčního výboru Národní fronty. V padesátých letech pak působil u filmu, zejména jako dramaturg. Daniel VOJTĚCH, *Heslo Träger*, in: L. Merhaut a kol., *Lexikon*, s. 990-991.

¹⁷⁹ Träger nejdříve na podzim kritizoval ministra Stránského za neúčast na slavnostním představení k jubileu herečky Anny Iblkové, poté se na stránkách Svobodného slova za tuto svou kritiku omlouval, což pak učinil ještě písemně přímo k rukám ministra. Kauza se poté začala probírat na stránkách dalších periodik, zejména komunistických, a vyvrcholila nuceným odchodem Trägera ze Svobodného slova. Více viz J. ČERNÝ, *Osudy*, s. 67-68.

Bareš z Peroutkovy kritiky kauzy Trägera, ale také osoby E. F. Buriana či Zdeňka Nejedlého, vyvozuje, že se periodika Dnešek a Svobodné noviny snaží záměrně potlačovat informování o činnosti významných osobností či o nich vytvářet negativní obraz, což hodnotí jako úmyslný politický tah. „[...] stačí prolistovati si ‚Svobodné noviny‘ nebo ‚Dnešek‘, zejména pak kulturní hlídku, a každému, kdo jen trošku zná poměry v české kultuře, bude na první pohled jasno, že se zde provádí soustavná politika umlčování a kráglování nejlepších duchů české kultury. [...] Nad stranickou jednostranností této politiky se podivuje již kdekdo.“¹⁸⁰

Za ukončení spolupráce Josefa Trägera se Svobodným slovem viní především ministra Stránského, respektive celou národně socialistickou stranu, kterou v textu několikrát označí za možného utiskovatele svobody či přímo stranu reakce. Trägerův případ je prý ukázkou toho, jakým směrem by národní socialisté vedli kulturu, kdyby jim v takovém počínání nebránili komunisté. „Naše strana dala životy desetitisíců svých příslušníků za svobodu národa, tolik jako žádná jiná politická strana. Proto je nám svoboda, skutečná svoboda, dražší než komukoliv jinému. Nebezpečí pro těžce vydobytou svobodu vane docela z jiné strany a pociťují to dnes demokratičtí a pokrokoví kulturní pracovníci všech směrů.“¹⁸¹

Gustav Bareš se od případu Josefa Trägera přesunul nejen k obsáhlé kritice Peroutkovy novinářské činnosti a útoku na prvorepublikové podmínky vydávání tisku, ale také do své polemiky přimíchal další témata, která s ní ne zcela souvisela a sloužila pouze k explicitnímu útoku na osobu Peroutky. Zejména se to týkalo otázek, které nastolil Bareš ve svém druhém článku. Po Ferdinandu Peroutkovi chtěl zodpovědět, zda jsou komunisté lepšími „obránci svobody“¹⁸², než Peroutka a mu názorově blízcí lidé, jestli je nynější státní uspořádání horší, či lepší, než to prvorepublikové, nebo, jak Peroutka soudí československý odboj.¹⁸³

Bareš odsuzuje Peroutkův negativní postoj vůči nařízení, kterým byla dána možnost vydávání tisku pouze instituci, a ne soukromé osobě. Tím podle Bareše Peroutka pouze usiluje o to, aby se kontrola tisku přesunula do rukou několika movitých osob, které by v něm prosazovaly svá stanoviska, diametrálně se lišící od poválečné československé politiky. Bareš zde přímo útočí také na ministra Jaroslava Stránského

---

¹⁸⁰ Gustav BAREŠ, *Rozhovor o nápoji svobody*, Tvorba 1, 1947, s. 13.

¹⁸¹ Tamtéž.

¹⁸² Gustav BAREŠ, *Budeme tedy hovořit. Odpověď panu Ferdinandu Peroutkovi*, Tvorba 5, 1947, s. 82.

¹⁸³ Viz tamtéž.

a vydavatelskou činnost jeho rodiny za první republiky, kterou dává na stejnou úroveň s bulvárem Jiřího Stříbrného. Bareš spekuluje o tom, co by se stalo, kdyby byla obnovena možnost vydávání tisku soukromým osobám. „Komu by se otevřely nové perspektivy? Novinářům? Kdo z novinářů má tiskárnu, rotačku, kapitál? Prakticky pouze rodina p. ministra Stránského vedle Stříbrného mohla vydávat soukromopodnikatelský deník a mohla by to nyní činit opět.“¹⁸⁴

V dalších článcích Bareš rozvinul rozsáhlou diskuzi, která se již netýkala případu Josefa Trägera, ale spíše se definitivně přesunula do roviny štvance proti osobě Ferdinanda Peroutky. Tomu bylo vytýkáno, že přílišně kritizuje politiku Sovětského svazu i české komunisty, kteří se podle Bareše po válce největší měrou zasadili o upevnění demokracie a svobody v Československu. Úryvky z Peroutkových předválečných článků zde byly bez širšího kontextu užívány jako doklad o tom, že Peroutka vyzýval k uposlechnutí nařízení Beranovy vlády a snažil se tak potlačit odpor československých občanů proti okupační moci.¹⁸⁵

6.2.2 Divadelní problematika 1947

Činnost ministra Stránského byla pranýřována zejména komunistickým tiskem již od svého počátku, po lednovém vydání předlohy nového divadelního zákona však kritika ještě zesílila. Jaroslav Stránský se hned po nástupu do své funkce musel vypořádat s neudržitelnou finanční politikou divadel, z nichž mnohá již po prvním roce fungování nebyla schopna provozu s přidělenou finanční subvencí. Na předložení návrhu osnovy divadelního zákona do konce září 1946 měl nový ministr po uvedení do funkce pouhé tři měsíce. Když do tohoto data nebyla osnova předložena, zvedla se proti novému ministrovi první velká vlna kritiky, druhá pak přišla na začátku roku 1947 s uveřejněním nově připravené osnovy.

Předloha Ministerstva školství a osvěty byla rozeslána i odborné veřejnosti včetně redakcí kulturních periodik. V Tvorbě její zhodnocení provedl Jiří Hájek. Jeho

---

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 83.

¹⁸⁵ Gustav BAREŠ, *Budeme tedy hovořit (II). Odpověď panu Ferdinandu Peroutkovi*, Tvorba 6, 1947, s. 107-109; TÝŽ, *Demokracie od deseti k pěti. Třetí část odpovědi Ferdinandu Peroutkovi*, Tvorba 7, 1947, s. 124-126; TÝŽ, *Pohádka o zedníku, který spadl z lešení. Další pokračování rozhovoru s panem Ferdinandem Peroutkou*, Tvorba 8, 1947, s. 147-149; TÝŽ, *Byl náš domácí odboj hloupostí? Dokončení rozhovoru s panem Ferdinandem Peroutkou*, Tvorba 9, 1947, s. 166-168.

výtky směřovaly samozřejmě k bodům, které byly komunistickým tiskem již dříve kritizovány.

Svůj článek začal politováním, že namísto úspěchů československé divadla, musí na tomto místě psát o postupech ministra školství, které podle Hájka „*ohrožují dnes skutečně všechno, co v našem divadelnictví již bylo dosaženo*“.¹⁸⁶ Vadí mu, že v návrhu není divadlo definováno jako veřejnoprávní instituce, stejně jako fakt, že v textu předložené osnovy nebyla ustanovena žádná již dříve požadovaná instituce, která by vykonávala celkový dohled nad divadelnictvím. V tomto smyslu několikrát zmiňuje Distribuční sbor dramaturgů při Ministerstvu informací, který by měl být podle Hájka taktéž zahrnut do osnovy jako důležitá organizace. Co se týká samotného Ministerstva informací, s jeho zainteresováním do divadelní sféry předkládaná osnova nepočítala, což se taktéž nesetkalo s kladnou odezvou.¹⁸⁷

Ministra Stránského Hájek nazývá „*divadelním diktátorem*“,¹⁸⁸ který chce vrátit poměry do doby předválečné. Návrh výjimečného navrácení provozovatelských koncesí významným osobnostem divadelního života ostře kritizuje, neboť by tak dle něj klesla umělecká kvalita a divadelní činnost by byla zaměřena pouze na výdělek. Dokonce tvrdí, že kvalitních osobností, které by navrácenou koncesi nevyužili pouze k obohacení, je na československé scéně poskrovnu. „*[...] oni umělci [...] dostali by zde mohutné povzbuzení a volnou cestu pro všechny své výdělečné podnikatelské pudy, které je za starého systému odváděly od skutečné umělecké práce a zbavovaly je jakékoliv mravní odpovědnosti k národu, pro který své umění tvoří.*“¹⁸⁹ Paragraf, týkající se náhrad pro bývalé vlastníky divadel, které Hájek nazývá „*plantážníky*“,¹⁹⁰ vykládá tak, že by bývalí majitelé mohli přijít dokonce i k doživotní výplatě za svá bývalá práva.

O dva týdny později Jiří Hájek na svůj článek navázal krátkou statí,¹⁹¹ v které zveřejnění osnovy divadelního zákona považuje pouze za hru o čas, neboť, jak tvrdí

---

¹⁸⁶ Jiří HÁJEK, *O osud českého divadla*, Tvorba 4, 1947, s. 65.

¹⁸⁷ Ministr Kopecký se snažil vykompenzovat ztracený vliv Ministerstva informací v oblasti divadelnictví jinými cestami. Jedním z podniknutých kroků bylo založení návštěvnické organizace Umění lidu, jejíž působení začalo být připravováno již na počátku roku 1947. Oficiálně pak začala působit od 26. května téhož roku. Hlavní náplní této organizace bylo zajišťování prodeje zlevněných vstupenek v podnikových závodech, přičemž peníze získané tímto prodejem putovaly jako subvence do vybraných divadel. Více viz J. RAUCHOVÁ, *Spoutané divadlo*, s. 98-99.

¹⁸⁸ J. HÁJEK, *O osud*, s. 66.

¹⁸⁹ Tamtéž.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 67.

¹⁹¹ Jiří HÁJEK, *Dokonalá blamáž ministra Stránského*, Tvorba 6, 1947, s. 115-116.

Hájek, bylo předem zcela jasné, že tato verze zákona nemá u široké odborné veřejnosti šanci na úspěch. Tento argument podpořil ještě zmínkou o uskutečněné schůzi Sdružení pro divadelní tvorbu v Umělecké besedě, kde se shromáždili významní, ovšem v podstatě pouze Kouřilově návrhu naklonění, divadelní umělci. Toto shromáždění pak body předložené osnovy dle očekávání zamítlo.¹⁹² Hájek zmiňuje také reakce v ostatním tisku, zvláště kritickou reakci Edmonda Konráda ve Svobodných novinách, které v záležitostech kulturní politiky většinou zastávaly umírněná stanoviska.

Ministr Stránský nakonec pod tlakem svolil k přepracování osnovy zákona Divadelním svazem a Státním úřadem plánovacím. Nová verze byla vydána v první polovině března, poté se vytvořila speciální ministerská komise, která se měla zabývat vytvořením definitivní verze této osnovy.¹⁹³

O nových přípravách zákona samozřejmě referoval i tisk. V Tvorbě uveřejnil Karel A. Krejčí svou reakci na vyjádření Svobodného slova.¹⁹⁴ To v souvislosti s vytvořením komise mluvilo o zadostiučinění pro ministra Stránského i přes to, že tato komise byla složena převážně z komunistických ministrů.¹⁹⁵ Krejčí vyzdvihuje roli komunistických kulturních pracovníků, kteří se postavili proti politice Ministerstva školství a osvěty. Kontruje názoru Svobodného slova, že by se ze strany komunistů jednalo o účelovou kampaň proti ministrovi Stránskému, jelikož se za názor komunistických pracovníků postavila i nekomunistická odborná veřejnost. Tento fakt komunistickou kritiku posílil a mohla se o ni opřít i v posledních měsících roku, kdy se znovu naplno otevřelo téma divadelního zákona.

Čtrnáctého října 1947 totiž ministerstvo uveřejnilo novou, vládou schválenou osnovu zákona. V té se odrazila většina požadavků komunistických divadelníků včetně ustanovení dvou nových institucí – Divadelní a dramaturgické rady a Divadelní propagační komise, která spadala pod Ministerstvo informací. Avšak právě část osnovy, týkající se zřízení těchto dvou organizací, se stala hlavní příčinou ke zdoluhavému jednání Kulturního výboru Ústavodárného národního shromáždění, kde se osnova projednávala. Nakonec bylo toto jednání odloženo až na leden 1948, což vedlo

---

¹⁹² V rámci této akce se uskutečnila i anketa o divadelním zákoně, která byla posléze otištěna v listu *Obrana lidu*. Viz J. RAUCHOVÁ, *Spoutané divadlo*, s. 96.

¹⁹³ Tamtéž, s. 97.

¹⁹⁴ Karel A. KREJČÍ, *Ministra Stránského ústup ze slávy?*, Tvorba 12, 1947, s. 217.

¹⁹⁵ Srov. J. RAUCHOVÁ, *Spoutané divadlo*, s. 97.

k opětovnému napadání ministra Stránského ze záměrných průtahů schvalovacího procesu.¹⁹⁶

7 Tvorba 1948

Ze sedmnáctého ročníku Tvorby byla k rozboru v této práci vybrána jen divadelní problematika. Spory o divadelní zákon na začátku roku 1948 sice na půdě parlamentu vrcholily, v Tvorbě však na toto téma vyšlo pouze několik krátkých zpráv, informujících o dění v parlamentu. Tato skutečnost je dosti překvapující, zejména, vezme-li se v úvahu, jak obsáhle referovaly o tomto tématu předchozí dva ročníky. Nakonec do jednání o zákonu vstoupily únorové události. Divadelní zákon byl přijat 20. března jako vůbec první zákon nové, poúnorové vlády.

7.1 Přijetí divadelního zákona

Lednové obnovené jednání o divadelním zákoně se opět zaseklo, když bylo na schůzi Kulturní a informační komise parlamentu 20. ledna většinou účastníků odsouhlaseno vyškrtnutí § 12, který se týkal zřízení Divadelní propagační komise. S tímto krokem nesouhlasili komunističtí poslanci, svůj negativní postoj vůči tomuto kroku dokonce vyjádřili demonstrativním odchodem.¹⁹⁷

V Tvorbě pak byla uveřejněna rezoluce závodní skupiny ROH pražského Realistického divadla, která byla zaslána také do všech poslaneckých klubů. Divadelníci se v ní vyjádřili ve smyslu, že již nechápou, proč se jednání znovu zkomplikovalo, když byla projednávaná osnova tvořena body několikrát probranými a schválenými. Žádají proto, aby byl zákon schválen bez dalších změn, tak, jak byl vytvořen.¹⁹⁸

Žádný další obsáhlejší článek na toto téma v Tvorbě nevyšel. I během dalších týdnů se informace o projednávání objevovaly pouze v krátkých sloupcích v sekci „Divadlo“ nebo „Sněmovna“. Nedlouhý komentář tak referoval o dalším zasedání, konaném 28. ledna. Na něm se poslanci za KSČ vyzývali k přijetí původní verze, obsahující § 8, 11 a 12.¹⁹⁹ Situace mezi stanovisky komunistů a poslanců ostatních

---

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 99-100.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 101.

¹⁹⁸ *Divadelní zákon, nebo jeho torso?*, Tvorba 4, 1948, s. 75.

¹⁹⁹ Paragraf 8 upravoval pravomoci uměleckých ředitelů, paragraf 11 zřízení Divadelní a dramaturgické rady a již výše zmiňovaný paragraf 12 založení Divadelní propagační komise. J. RAUCHOVÁ, *Spoutané divadlo*, s. 101.

parlamentních stran se zotřovala, v Tvorbě se tentokrát však objevila jen krátká zpráva, která situaci komentovala následovně: „*Rušná rozprava nejen, že dokázala naprostou izolaci mnohých poslanců od divadelní veřejnosti, ale dokumentovala také jejich snahu podřídit zájmy veřejné zájmům stranickým a osobním.*“²⁰⁰ Ani druhé jednání tak nepřineslo definitivní verdikt nad podobou budoucího zákona a nakonec bylo rozhodnuto o posouzení sporných bodů zvláštní subkomisí. Její stanovisko mělo být známo do 4. února. Součástí této subkomise měli být i Jiří Frejka, Miroslav Kouřil a Josef Toman, avšak nakonec nebyli k jednání přizváni. Vzhledem k této skutečnosti se samozřejmě objevilo množství reakcí i v tisku.²⁰¹ Navzdory tomu se v Tvorbě z 11. února lze dočíst jen krátkou zprávu, v které je naopak činnost subkomise chválena. „*Přítomnost pozvaných odborníků – představitelů našeho divadelnictví – měla velmi blahodárný účinek na celé jednání. Politické kordy byly odloženy do kouta a jednání byla nesena klidným, odborně věcným způsobem. Za široké rozpravy, ve které posudky odborníků byly velkým přínosem, projednaly se podrobně všechny sporné otázky a dosáhlo se jednomyslné dohody.*“²⁰²

Kritické vyjádření Tvorby se týkalo až schvalovacího procesu v parlamentu, kdy se poslanci opět neshodli na některých bodech osnovy. V Tvorbě pak postup nekomunistických stran připodobnili ke způsobům užívaným v totalitních režimech. „*Nedodržovat uzavřené dohody je výrazným znakem fašistických režimů. V poslední době navykly si používat této metody také některé politické strany u nás.*“²⁰³

Díky neustálým neshodám o konečné podobě se jednání o divadelním zákoně nakonec protáhla až do března 1948. Ve změněné politické situaci byl nakonec 20. března jednomyslně schválen poslaneckou sněmovnou a to v původní podobě obsahující požadavky komunistických divadelníků.²⁰⁴ Divadelní zákon byl prvním zákonem schváleným takzvanou druhou vládou Klementa Gottwalda, tedy první vládou sestavenou po únorových událostech.

---

²⁰⁰ Jiří KLIMENT, *Sněmovna*, Tvorba 5, 1948, s. 83.

²⁰¹ J. RAUCHOVÁ, *Spoutané divadlo*, s. 101.

²⁰² L. ČIVRNÝ, *Sněmovna*, Tvorba 6, 1948, s. 119.

²⁰³ J. HÁJEK, *Sněmovna*, Tvorba 8, 1948, s. 158.

²⁰⁴ J. RAUCHOVÁ, *Spoutané divadlo*, s. 101-102.

Závěr

Předkládaná bakalářská práce si kladla za cíl analyzovat rétoriku redaktorů komunistického týdeníku Tvorba. Toto periodikum mělo díky svému kulturně-politickému zaměření poměrně široký záběr, co se témat týče. K rozboru v této práci tak byla vybrána témata z kultury i politiky, která představovala důležitý mezník ve vývoji daného oboru, nebo která měla určitou důležitost. Vznikl tak svým způsobem reprezentativní vzorek článků, mapující názory a záměry komunistických novinářů a činitelů.

Obsáhleji je v práci pojat rok 1946. Neznamená to, že by byly následující ročníky nějakým způsobem tematicky chudší. Rok 1946 byl specifický v tom, že se jednalo o první rok po válce, kdy se tříbily názory na spoustu zásadních problematik a zároveň měla být ve volbách potvrzena správnost nastolené cesty. I proto byl rozbor tohoto ročníku rozdělen na dvě části. Neboť politické záležitosti ovlivňovaly záležitosti kulturní a naopak.

Z Tvorby následujícího ročníku byly vybrány jako signifikantní dvě problematiky. Ideová polemika dvou názorově odlišných novinářů Gustava Bareše a Ferdinanda Peroutky, která svým způsobem velmi zřetelně dokládala postupy komunistických novinářů, usilující jednoduše o diskreditaci svých oponentů za použití útočné rétoriky.

Další problematikou, která se prolíná skrze celou tuto práci, bylo československé divadlo. Výběr právě této problematiky nebyl náhodný, spojovala v sobě totiž rovinnu ideologického i politického boje. Tento stav trval až do roku 1948, takže na něm lze pozorovat vývoj tohoto boje.

Divadelní problematika byla také zvolena k výzkumu části Tvorby z roku 1948, kde je překvapivě o parlamentních jednáních týkajících se divadelního zákona referováno pouze zkratkovitě, což je oproti minulým dvěma rokům zcela markantní obrat. Během let 1946-1947 totiž byly články s divadelní tematikou velmi častými a hlavně obsáhlými polemikami.

Rozbor vybraných článků ukázal, že ať se jednalo o jakékoli téma, komunistická rétorika se nijak zvlášť neměnila. V případě personálních útoků docházelo ze strany komunistických redaktorů k obviňování z „reakcionářství“ či „měšťáctví“. Velmi často se taky v člancích objevovala výzva k „boji“ či „zápasu“ proti těmto lidem, kteří se

podle komunistických novinářů snažili o rozvrácení stávajících pořádků. Pokud se články zabývaly otázkou kulturního směřování, byl Sovětský svaz označován jako jediný správný vzor hodný následování. Poukazováno bylo taktéž na společné slovanské kořeny, díky kterým má česká kultura daleko blíže ke kultuře sovětské, než západní.

Články byly doplňovány i karikaturami. Nejčastěji byl na nich zobrazován „reakcionář“. Buď jako obtloustlý, plešatý, staromódně avšak nákladně oblečený člověk nebo jako mladý muž s knírkem a kloboukem. Jeho opakem byl pak dělník, jednoduše oděný muž, nejčastěji přímo v pracovním procesu, k jejímuž výkonu bylo zapotřebí krumpáče či lopaty.

Autory analyzovaných článků byli hlavní členové redakce, tedy Gustav Bareš, Ladislav Štoll, Jiří Taufer, Lumír Čivrný a Jiří Hájek.

Díky hodně široké problematice samozřejmě nemohly být zpracovány veškeré články s vybranou tematikou a práce tak nevyčerpala všechny možnosti tématu. Stejně tak bylo nad rámec této práce využito ostatního nekomunistického tisku či paměti některého z aktérů k provedení komparace. Tento způsob porovnání by jistě přinesl mnoho nových poznatků, avšak vyžaduje také velmi zdoluhavého hledání článků, na které v Tvorbě její redaktoři nějakým způsobem reagují a s nimiž polemizují. Ve většině případů totiž v Tvorbě není zmíněno datum vydání či číslo strany článku v jiném periodiku, na který se redaktoři odkazují.

Ačkoliv určitou část týdeníku Tvorba využilo ve svém výzkumu již několik autorů, není toto periodikum zdaleka detailně probádáno. Z témat, která by se dala dále zkoumat, lze uvést například hospodářství či mezinárodní politiku.

Avšak ani témata kulturní politiky nejsou zcela vyčerpána. Kupříkladu problematika Ministerstva školství a osvěty, na kterou bylo v této práci pohlíženo zejména skrze divadelnictví, je velmi rozsáhlá. V době třetí republiky tak ministerstvo neřešilo pouze spory o zákon divadelní, ale například i o zákon vysokoškolský. Vůbec celá problematika úpravy poměrů ve školství po druhé světové válce, nazíraná optikou Tvorby, je taktéž kapitolou vhodnou k průzkumu.

Seznam pramenů a literatury

1. Prameny

1.1. Periodika

Tvorba 1946-1948

1.2. Paměti a vzpomínky

FEIERABEND, Ladislav Karel, *Politické vzpomínky III*, Brno 1996.

1.3. Edice

KAPLAN, Karel, *První poválečná vláda (komentované dokumenty)*. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny ČSAV, svazek 5, Praha 1992.

ŠULC, Jan – KABÍČEK, Jaroslav (edd.), *Václav Černý, Skutečnost svoboda. Kulturněpolitické stati a polemiky z let 1945-1948*, Praha 1995.

VONDRÁŠEK, Karel, *Sowjetisches Kulturmodell und das Tschechische Theater 1945-1968*. Teil II, Bochum 1999.

2. Literatura

BEDNAŘÍK, Petr – JIRÁK, Jan – KÖPPLOVÁ, Barbara, *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*, Praha 2011.

ČAPKA, František, *Dějiny země Koruny české v datech*, Praha 2010.

ČERNÝ, Jindřich, *Osudy českého divadla po druhé světové válce. Divadlo a společnost 1945-1955*, Praha 2007.

JANOŠEK, Pavel a kol., *Dějiny české literatury 1945-1989 I.*, Praha 2007.

JANOŠEK, Pavel a kol., *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*, Praha 2012.

JUST, Vladimír, *Divadlo v totalitním systému. Příběh českého divadla (1945-1989) nejen v datech a souvislostech*, Praha 2010.

KAPLAN, Karel, *Národní fronta 1948-1960*, Praha 2012.

KÁRNÍK, Zdeněk – KOPEČEK, Michal (edd.), *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu V*, Praha 2005.

- KNAPÍK, Jiří, *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948-1953*, Praha 2002.
- KNAPÍK, Jiří, *Kdo spoutal naši kulturu. Portrét stalinisty Gustava Bareše*, Přerov 2000.
- KNAPÍK, Jiří, *Únor a kultura. Sovětizace české kultury 1948-1950*, Praha 2004.
- KNAPÍK, Jiří, *V zajetí moci. Kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*, Praha 2006.
- KUSÁK, Alexej, *Kultura a politika v Československu 1945-1956*, Praha 1998.
- MERHAUT, Luboš a kol., *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce 4*, svazek 1, Praha 2008.
- RAUCHOVÁ, Jitka, *Spoutané divadlo. Jindřich Honzl, Jiří Frejka a Emil František Burian v systému kulturní politiky (1945-1959)*, České Budějovice 2011.
- ROKOSKÝ, Jaroslav, *Rudolf Beran a jeho doba. Vzestup a pád agrární strany*, Praha 2011.
- RUPNIK, Jacques, *Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci*, Praha 2002.
- VEČEŘA, Pavel – ORSÁG, Petr, *Dějiny českých médií 20. století*, Praha 2010.

3. Internetové zdroje

Online sbírka zákonů a sbírka mezinárodních smluv Ministerstva vnitra ČR
http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=91/1945&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy
[online zdroj, odkaz funkční k 15. 4. 2014]

Seznam příloh

Příloha č. 1. Karikatura ministra Stránského

Zdroj: Tvorba 50, 1946, s. 791

Příloha č. 2. Karikatura ministra Stránského „*Bourání Větrníku*“

Zdroj: Tvorba 51-52, 1946, s. 805

Příloha č. 3. Karikatura ministra Stránského „*Rozdávání subvencí*“

Zdroj: Tvorba 51-52, 1946, s. 815

Příloha č. 4. Karikatura ministra Stránského „*Pod osnovou divadelního zákona praská led*“

Zdroj: Tvorba 6, 1947, s. 115

Příloha č. 5. „*Řešení knižní krize*“

Zdroj: Tvorba 4, 1947, s. 75

Příloha č. 6. „*Že se dvouletka nepovede?*“

Zdroj: Tvorba 12, 1947, s. 215

Příloha č. 7. Úvodní strana, smrt S. K. Neumanna

Zdroj: Tvorba 27, 1947, nestránkováno

Příloha č. 8. „*Škrt přes rozpočet*“

Zdroj: Tvorba 10, 1948, s. 198

Příloha č. 9. „*Reakčník*“

Zdroj: Tvorba 12, 1947, s. 217.

Příloha č. 10. „*Goebbels*“

Zdroj: Tvorba 38, 1947, s. 731.

Přílohy

Příloha č. 1

Příloha č. 2

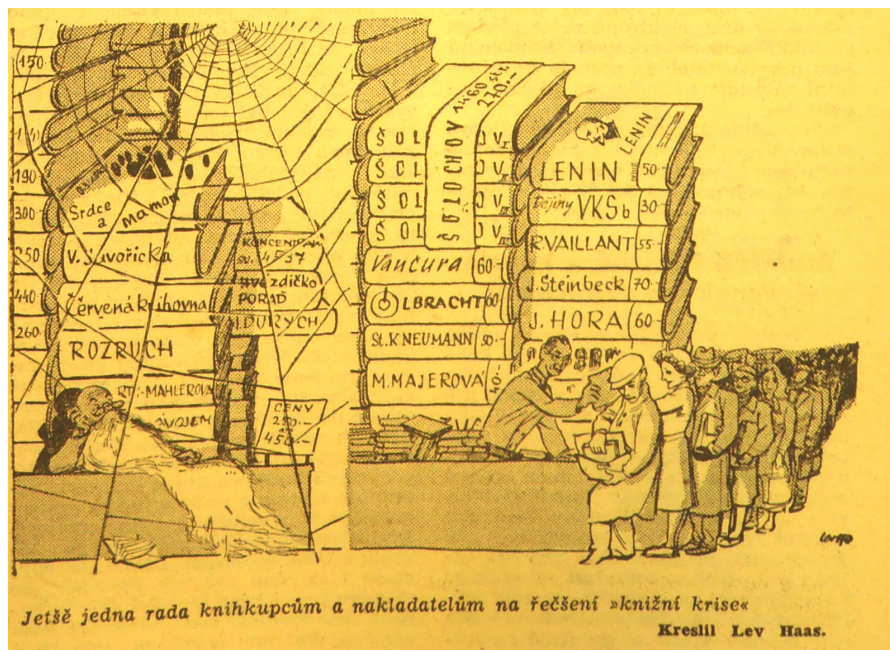

Příloha č. 3

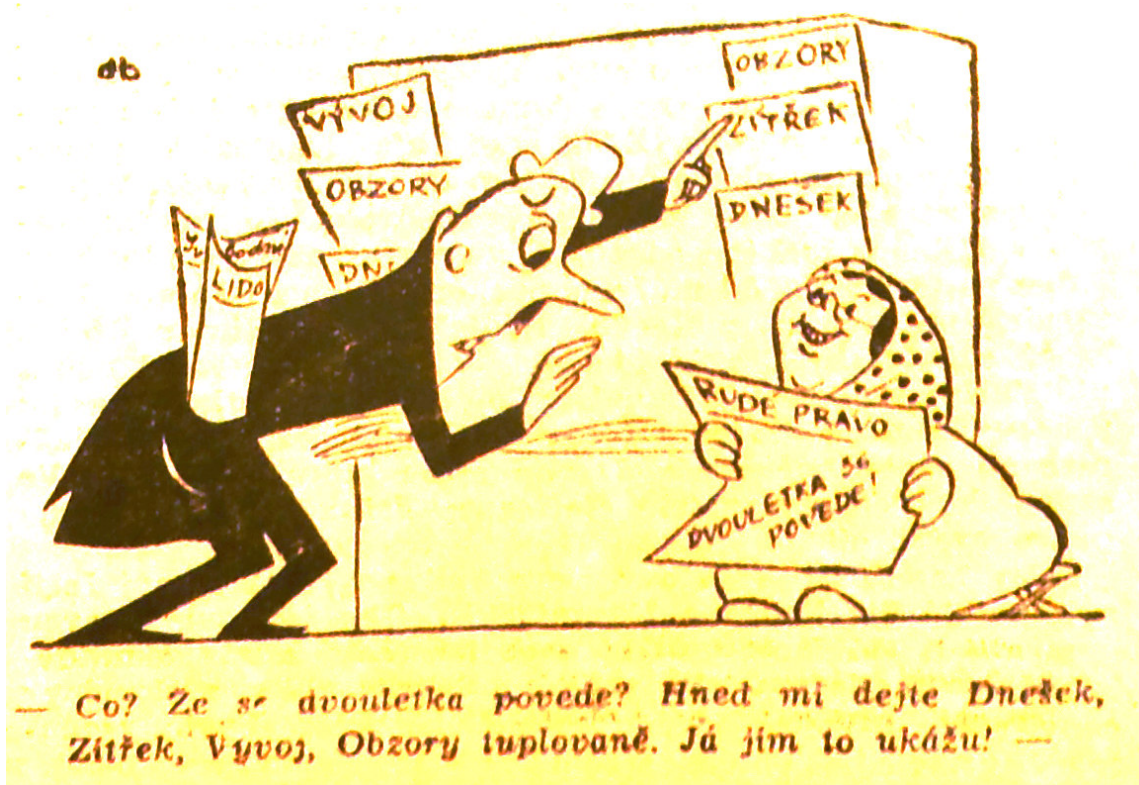

Příloha č. 4

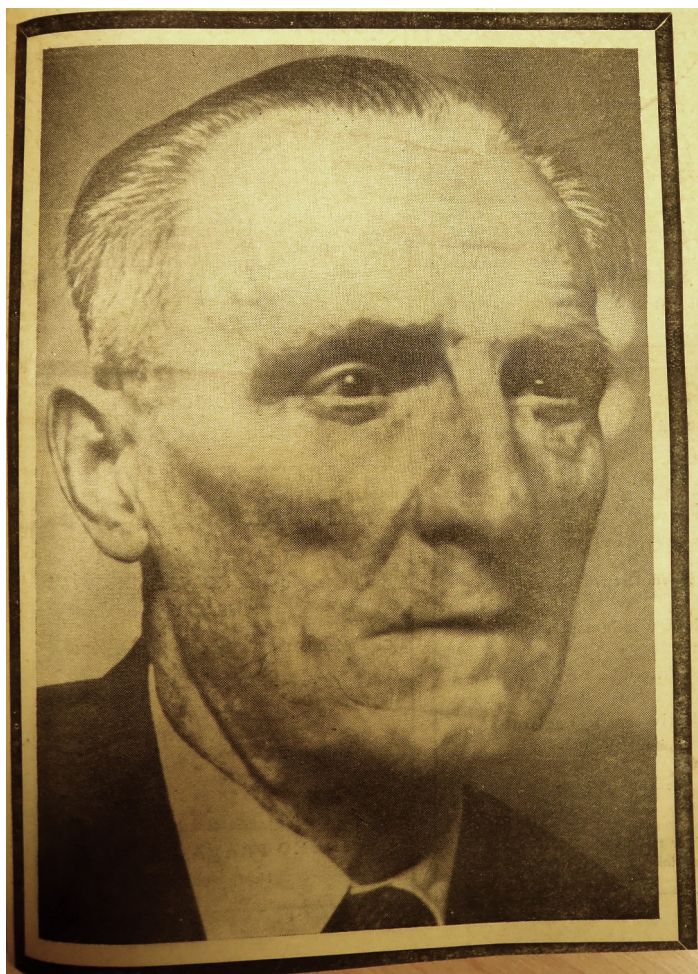

Příloha č. 5

Příloha č. 6

Příloha č. 7

Příloha č. 8

Příloha č. 9

Příloha č. 10